

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка
Навчально-науковий інститут історії та соціогуманітарних дисциплін
імені О. М. Лазаревського
Кафедра педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітнього ступеня «магістр»

на тему

**«Організація дистанційного навчання у закладах
загальної середньої освіти»**

Виконав:

студент II курсу, 61 групи
спеціальності
014 Середня освіта (Історія)
Павлов Павло Сергійович

Науковий керівник:

к.і.н., доцент кафедри історії України,
археології та краєзнавства
Дорохіна Т.Ф.

Чернігів – 2024

Роботу подано до розгляду «_____» _____ 2024 року.

Студент (ка)

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Науковий керівник

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Рецензент

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засіданні кафедри

педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін

(назва кафедри)

протокол № _____ від « _____ » грудня 2024 року.

Студент (ка) допускається до захисту цієї роботи в екзаменаційній комісії.

Завідувачка кафедри

_____ (підпис)

Тамара ЯНЧЕНКО

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ	5
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК СУЧАСНА ПРОБЛЕМА ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ОСВІТИ	10
1.1. Поняттєвий аналіз проблеми форм і методів дистанційного навчання на уроках історії у закладах загальної середньої освіти	10
1.2. Дослідження проблеми дистанційного навчання у педагогічній літературі	18
1.3. Особливості дистанційного навчання у системі закладів загальної середньої освіти	24
1.4. Принципи, форми та дидактичні прийоми дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти	29
Висновки до першого розділу	37
РОЗДІЛ 2. ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ ІСТОРІЇ В ДИСТАНЦІЙНОМУ ФОРМАТІ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	39
2.1. Сучасні технології дистанційного навчання в закладах загальної середньої освіти	39
2.2. Критерії ефективності форм і методів дистанційного навчання на уроках історії	46
2.3. Вибір моделі організації дистанційного навчання історії у закладах загальної середньої освіти	50
Висновки до другого розділу	58

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМ І МЕТОДІВ	61
ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ У ЗАКЛАДАХ	
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	
3.1. Емпіричне дослідження форм і методів дистанційного навчання на уроках історії	61
3.2. Модульно-розвивальний підхід у викладанні історії на платформі дистанційного навчання	73
Висновки до третього розділу	79
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82
ДОДАТКИ	87

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ

ДН – дистанційне навчання

ТДН – технологія дистанційного навчання

ДО – дистанційна освіта

ЗЗСО – заклад загальної середньої освіти

ІТ – інформаційні технології

СР – самостійна робота

ОУ – освітня установа

ВР – віртуальна реальність

ППП – пакет прикладних програм

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному світі, який зазнає масштабних технологічних змін та інформаційної революції, питання впровадження дистанційного навчання з історії в загальноосвітніх школах набуває особливого значення. Стає очевидним, що освітні системи мають адаптуватися до нових умов, щоб забезпечити якісну та доступну освіту в умовах інформаційного суспільства.

Технологічний прогрес впливає не лише на повсякденне життя, а й значно змінює підходи до освіти. Використання дистанційного навчання в процесі вивчення історії є важливим кроком на шляху до модернізації освітнього процесу, який враховує сучасні потреби учнів. Це дозволяє ефективно вивчати історію, забезпечуючи гнучкість і доступність навчання, що дає можливість опанувати матеріал у зручний час і з будь-якого місця. Особливо актуальним цей підхід є в умовах розвитку онлайн-освіти або під час кризових ситуацій, які потребують віддаленого формату навчання.

Дистанційна освіта сприяє індивідуалізації навчального процесу, надаючи можливість кожному учню засвоювати матеріал у власному темпі. У кризових умовах, таких як пандемія, дистанційне навчання забезпечує безперервність освітнього процесу та збереження його якості.

Таким чином, ця тема не лише відповідає сучасним викликам, але й підкреслює важливість трансформації освітніх стратегій у відповідь на нові реалії. Вивчення методів і форм дистанційного навчання історії в загальноосвітніх школах є необхідним для розробки ефективних педагогічних рішень і підготовки молоді до життя в умовах цифрової епохи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження теоретичних та практичних аспектів дистанційного навчання з історії знайшло відображення в наукових працях як українських, так і зарубіжних вчених. Аналіз робіт вітчизняних дослідників, таких як А. Андреева, О. Аніщенко, В. Биков, В.

Зінченко, а також зарубіжних авторів, зокрема Дж. Андерсена та Ст. Віллера, дозволяє глибше зрозуміти основні концепції та підходи до впровадження дистанційної освіти в історичній галузі.

Проблеми розробки та реалізації дистанційного навчання на різних освітніх рівнях розглядаються в роботах таких науковців, як А. Чміль, П. Таланчук, Є. Скибицький тощо. Зокрема, питання застосування дистанційних технологій у післядипломній освіті детально висвітлюють В. Олійник, В. Гравіт, Л. Даниленко та інші.

В аспекті загальної середньої освіти дистанційне навчання активно досліджують Ю. Богачков, Т. Дерби, Н. Євтушенко та ін. Що стосується професійної освіти, то її особливості у впровадженні дистанційного навчання розглядаються в роботах О. Базелюка, Л. Петренко, Г. Єльнікової та інших.

Актуальність цієї проблематики та необхідність подальшого її дослідження стали основою вибору теми кваліфікаційної роботи: «Організація дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти».

Мета дослідження – здійснити комплексний аналіз форм та методів дистанційного навчання на уроках історії в закладах загальної середньої освіти у контексті їхнього впливу на якість навчання та розвиток учнів.

З огляду на мету постають наступні **завдання**:

- провести поняттєвий аналіз форм і методів дистанційного навчання на уроках історії;
- розглянути вибір моделі організації дистанційного навчання історії у закладах загальної середньої освіти;
- провести емпіричне дослідження форм і методів дистанційного навчання на уроках історії;
- визначити можливі шляхи удосконалення дистанційного навчання історії у системі загальної середньої освіти.

Об'єкт дослідження – дистанційне навчання на уроках історії в закладах загальної середньої освіти.

Предметом дослідження – форми та методи впровадження дистанційного навчання на уроках історії в закладах загальної середньої освіти.

Методи дослідження. У процесі дослідження використовуються теоретичні та емпіричні методи, спрямовані на всебічне вивчення дистанційного навчання.

До теоретичних методів належить аналіз літературних джерел, що дає змогу систематизувати наукову інформацію, узагальнити існуючі підходи та закласти теоретичний фундамент для подальшого дослідження. Крім того, метод кейс-стаді використовується для детального аналізу конкретних прикладів впровадження дистанційного навчання, що дозволяє глибше зрозуміти особливості їх реалізації.

Емпіричні методи охоплюють опитування та анкетування вчителів і учнів, спрямовані на збір даних щодо їхнього досвіду та вражень від використання дистанційних технологій. Ці методи дозволяють отримати цінну інформацію з перших рук, зокрема персональні оцінки ефективності та зручності таких підходів. Експериментальні методи передбачають впровадження змін у методику викладання та аналіз реакції учасників навчального процесу, що допомагає оцінити результативність нових педагогічних стратегій.

Таким чином, комплексне використання теоретичних і емпіричних методів забезпечує системний підхід до дослідження проблеми та сприяє отриманню обґрунтованих висновків.

Теоретичне та практичне значення дослідження. Ця робота робить вагомий внесок у теоретичне осмислення можливостей і викликів дистанційного навчання історії в закладах загальної середньої освіти.

Аналіз теоретичних основ допомагає визначити ключові принципи та підходи до впровадження дистанційного навчання, розкриваючи його концептуальні аспекти. Це сприяє формуванню нових теоретичних положень у галузі історичної освіти, адаптованих до умов сучасного цифрового середовища.

Практичне значення роботи полягає у розробці рекомендацій для вчителів історії, що допоможуть ефективно застосовувати різноманітні форми та методи дистанційного навчання. Отримані результати можуть стати основою для створення імплементаційних стратегій, педагогічних планів і навчальних програм, спрямованих на підвищення якості освітнього процесу. Практичні висновки роботи є корисними для вчителів, адміністрації шкіл і дослідників, забезпечуючи їм орієнтири для вдосконалення викладання історії в умовах дистанційного навчання.

Результати дослідження були представлені під час Наукових семінарів аспірантів і магістрантів, організованих Навчально-науковим інститутом історії та соціогуманітарних дисциплін у грудні 2023 та 2024 років, що підкреслює актуальність і наукову значущість виконаної роботи.

Структура дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів із підрозділами, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел у кількості 46 найменувань та додатків та 15 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК СУЧАСНА ПРОБЛЕМА ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ОСВІТИ

1.1. Поняттєвий аналіз проблеми форм і методів дистанційного навчання на уроках історії у закладах загальної середньої освіти

Система дистанційної освіти в Україні перебуває в процесі трансформації, що пов'язано як із прагненням до інтеграції в загальноєвропейський освітній простір, так і з викликами сучасності, зокрема, військовими діями.

Дистанційне навчання давно існує як форма здобуття знань, але до пандемії COVID-19 воно здебільшого виконувало роль альтернативного методу або засобу додаткової освіти. Починаючи з 2020 року, дистанційна освіта стала важливою складовою освітнього процесу. За результатами досліджень Центру Разумкова, хоча цей формат ще не отримав широкого схвалення серед населення, його популярність поступово зростає. Водночас найбільше скептицизму викликає саме дистанційне навчання в загальноосвітніх школах. До 2022 року дискусії щодо доцільності такого формату тривали, проте початок активних бойових дій зробив дистанційне навчання основним способом забезпечення освітнього процесу.

Розвиток дистанційної освіти в Україні розпочався ще в 1990-х роках, але його прогрес значною мірою гальмувався традиційними бар'єрами, характерними для країни. На етапі впровадження цього формату Центр Разумкова проводив соціологічні дослідження для визначення перешкод і побоювань населення щодо дистанційної освіти. Докладні результати цих досліджень опубліковані на порталі «Нова українська школа».

Результати дослідження представлені на рисунках 1.1-1.2.

Топ 10 найпоширеніших серед респондентів проблем у реалізації дистанційного навчання

Рисунок 1.1 – Найпоширеніші проблеми при організації дистанційного навчання [7]

Рисунок 1.2 – Основні проблеми при підготовці до організації дистанційної освіти [19]

На основі аналізу рисунків 1.1–1.2 можна зробити висновок, що основними проблемами впровадження дистанційного навчання є матеріальне забезпечення та ефективний контроль знань учнів. Крім того, однією з ключових проблем є відсутність чітких рекомендацій щодо організації та проведення освітнього процесу із застосуванням дистанційних методів. Це призводить до значного збільшення часових витрат на підготовку до занять, що ускладнює роботу педагогів і впливає на загальну ефективність навчального процесу.

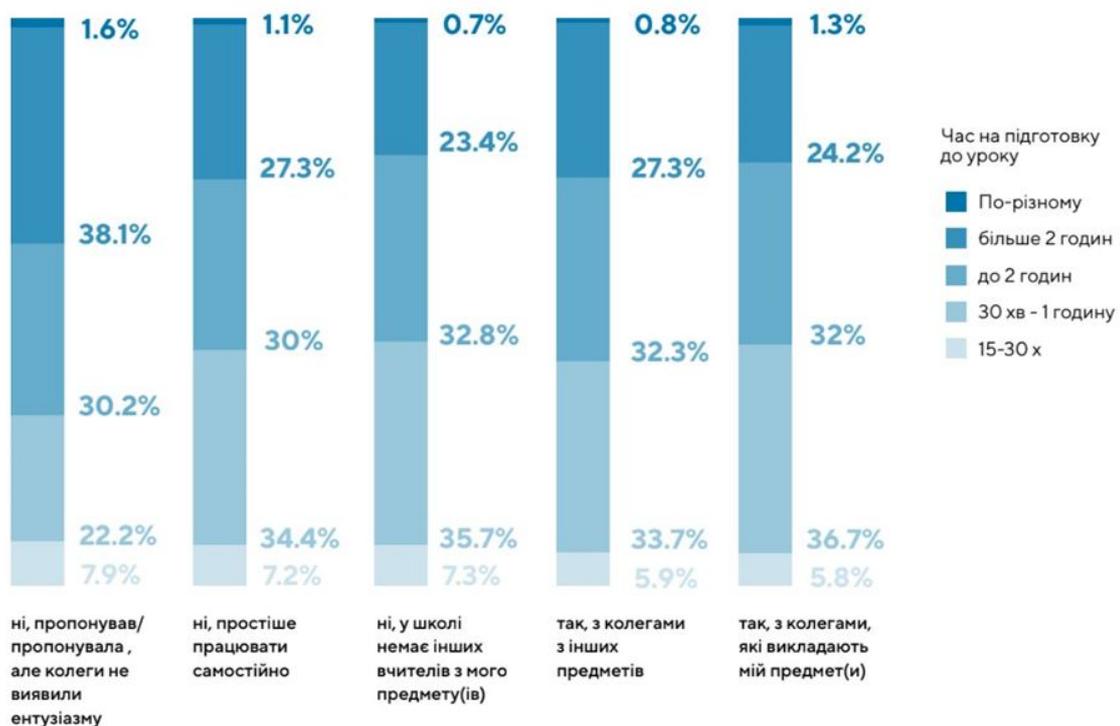

Рисунок 1.3 – Витрати часу на підготовку до занять [2]

Аналіз рисунку 1.3 демонструє, що на даному етапі час на підготовку до занять у форматі дистанційного навчання залишається вищим у порівнянні з традиційною формою. Однак, спостерігається тенденція до зменшення часових витрат завдяки адаптації педагогів до нових форм організації навчання. Вчителі

активно вносять корективи до своїх індивідуальних планів і з ентузіазмом реагують на зміни, що свідчить про їхню готовність до трансформації освітнього процесу.

На основі аналізу рисунків 1.2 і 1.3 можна припустити, що навіть після завершення активних військових дій дистанційна форма навчання має потенціал стати постійною складовою освітнього процесу. У зв'язку з цим виникає необхідність розроблення рекомендацій щодо удосконалення дистанційного навчання в закладах загальної середньої освіти. Це сприятиме підвищенню ефективності та якості освіти в умовах сучасних викликів.

Аналіз форм здобуття освіти [10] свідчить про те, що дистанційне навчання є ефективним способом надання освітніх послуг, яке базується на поєднанні традиційних та специфічних методів, засобів і форм, зокрема комп'ютерних і телекомунікаційних технологій. Головною складовою освітнього процесу в такій системі є цілеспрямована й контрольована самостійна робота учня. Дистанційна освіта надає можливість отримувати знання у зручний спосіб, проте потребує педагогічно обґрунтованого застосування інформаційних технологій, що забезпечується через поєднання різних форм навчання та контролю знань.

Однією з головних перешкод на шляху впровадження дистанційного навчання в закладах загальної середньої освіти залишається вдосконалення системи контролю знань. Важливим аспектом також є розвиток творчих здібностей учнів та формування навичок колективної діяльності, що сприяє глибшій систематизації знань і підвищенню інтересу до предмету. Тестова форма контролю знань не завжди дозволяє оцінити рівень засвоєння навчального матеріалу, зокрема навичок встановлення причинно-наслідкових зв'язків, які є критично важливими для виконання соціального замовлення.

Дослідження цих аспектів є основою даної кваліфікаційної роботи.

Згідно з «Концепцією розвитку дистанційної освіти в Україні» [4, с. 27], система дистанційної освіти (СДО) має на меті постійне впровадження сучасних

педагогічних технологій і науково-методичних досягнень у навчально-виховний процес. Також передбачається створення систем інформаційного забезпечення освіти, розширення можливостей навчання, запровадження нових методів передачі знань і формування змісту навчання. Ключовим аспектом є співпраця між учнями, учителями та батьками, де ступінь залучення батьків варіюється залежно від віку дитини.

Основні проблеми системи дистанційного навчання:

Організація навчання в умовах обмежень: Виклики, пов'язані з пандеміями, військовими діями або іншими надзвичайними ситуаціями, унеможливають присутність учителя.

Контроль знань: Відсутність традиційних інструментів ускладнює об'єктивне оцінювання засвоєння навчального матеріалу.

Форми отримання навчальних матеріалів та виконання завдань:

Передача відео- та аудіоматеріалів за темою заняття.

Передача графічної та текстової документації.

Виконання письмових робіт (самостійних, контрольних, переказів, завдань на оцінку компетентностей).

Створення навчальних проєктів.

Побудова схем, таблиць, моделей.

Інструменти для спілкування, передачі завдань і контролю знань:

Засоби групового відеозв'язку: Zoom, Google Meet.

Інші засоби відеозв'язку: Skype.

Засоби групових комунікацій: Viber, Telegram, WhatsApp.

Платформи для дистанційного навчання:

Для забезпечення зворотного зв'язку та ефективного організування навчального процесу рекомендується використовувати спеціалізовані платформи дистанційного навчання. Ось кілька прикладів таких платформ, які можна детальніше розглянути:

Дистанційна підтримка освіти школярів [1]. На рисунку 1.4 представлено загальний вигляд цієї системи. Ресурс розроблений Лабораторією інформаційних та комунікаційних технологій Вінницького фізико-математичного ліцею №17 у співпраці з Вінницьким міським центром дистанційної освіти.

Освітній веб-ресурс «На урок» [12, с. 20]. Ця платформа (рис. 1.5) надає можливість не лише отримувати методичні розробки, а й ділитись власними матеріалами. Крім того, на сайті доступні тести для перевірки знань учнів.

Загальнонаціональна платформа «Всеосвіта» [8] (рис. 1.6). Платформа дозволяє ефективно взаємодіяти між учнями, вчителями та батьками. Вона включає інструменти для створення уроків і тестів, а також електронний журнал.

The screenshot shows a user interface for the 'На урок' platform. At the top, there is a section titled '• Можливості системи дистанційної підтримки •'. Below this, there are two informational cards. The first card, titled 'Що потрібно для створення навчальних матеріалів?', explains the registration process. The second card, titled 'Чи є можливість працювати з системою без реєстрації?', explains that access is possible without registration but with limitations. Below these cards is a section titled '• Нові матеріали •' which contains two columns of material titles under the headings 'УРОК' and 'КУРС'. A vertical blue menu bar is visible on the right side of the page.

• Можливості системи дистанційної підтримки •

Що потрібно для створення навчальних матеріалів?
Для початку потрібно [zareestruvatisia](#), зайти в систему, використовуючи свій логін та пароль. Далі звернутися листом в ЛІКТ (посилання в правій частині екрану). У листі вкажіть, хто ви і який курс плануєте створити. Лист-відповідь буде містити вичерпну інформацію.

Чи є можливість працювати з системою без реєстрації?
Так. Система надає можливість [dostupu bez reestruaii](#). Ви можете зайти до системи та працювати з навчальними матеріалами. Статистика проходження навчальних курсів у цьому випадку не зберігається. Деякі курси чи окремі матеріали не доступні незареєстрованим чи неавторизованим користувачам. Тому все-таки варто [zareestruvatisia](#) та заходити до системи, ввівши логін та пароль.

• Нові матеріали •

УРОК	КУРС
Тернарний пошук максимума функції	7 клас - Підсумкова робота за II...
Завдання та інструкція конкурсу БОБЕР-2022	Конкурс "Бобер" - Бобер (завдання та...
Робота з кількома черепахами	Позакласна робота Дистанційні курси - Графіка в PYTHON
Введення значень	Позакласна робота Дистанційні курси - Графіка в PYTHON
Події	Позакласна робота Дистанційні курси - Графіка в PYTHON
Вимірювання кутів	Позакласна робота Дистанційні курси - Графіка в PYTHON

Рисунок 1.4 – Робоче вікно системи підтримки дистанційної освіти школярів [5]

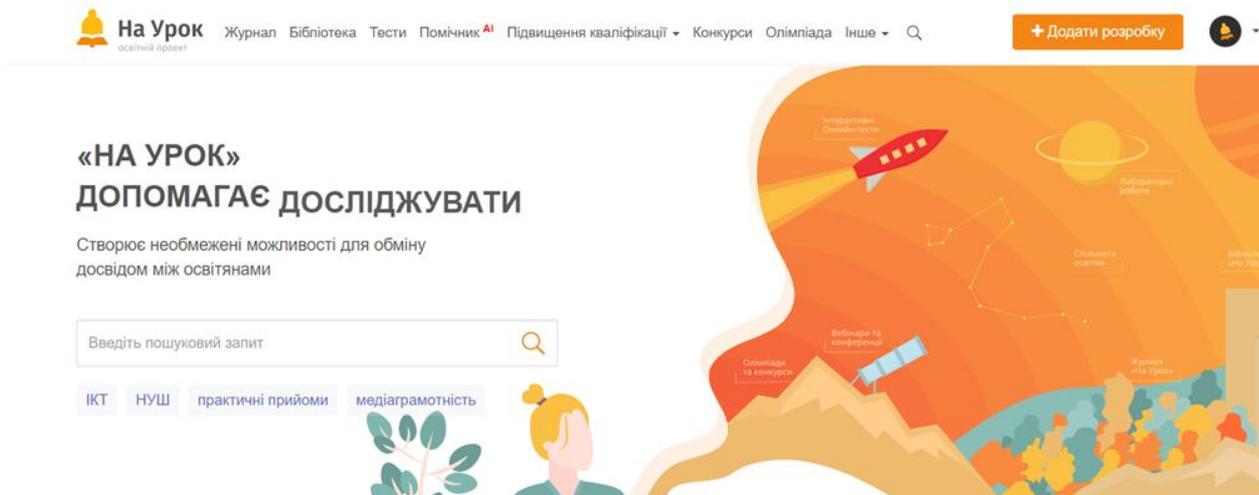

Рисунок 1.5 – Загальний вид ресурсу «На урок»

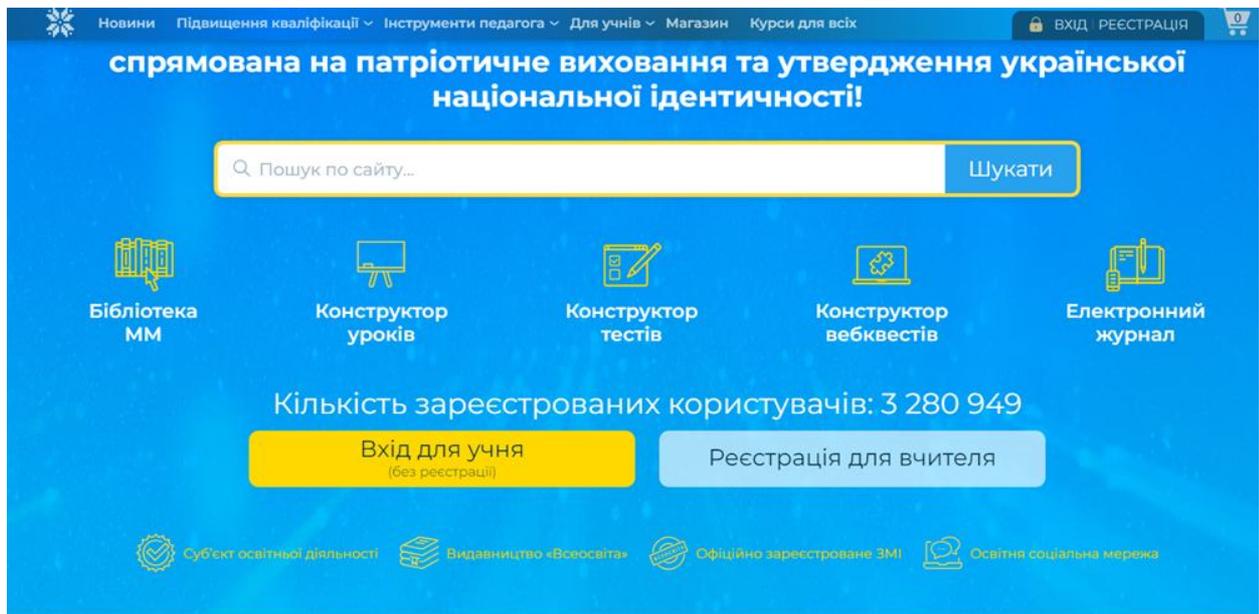

Рисунок 1.6 – Загальний вид системи «Всеосвіта»

Окрім згаданих цифрових платформ, широко використовуються й інші інструменти та можливості Google. Серед них:

1. **Google Презентації.**
2. **Google Forms.**
3. **Google Classroom.**

4. **Kahoot** [2, с. 33]. Kahoot — це інтерактивна навчальна платформа, де контроль знань відбувається у форматі гри. Учасники повинні відповісти на запитання протягом обмеженого часу, а реєстрація для гри не є обов'язковою.
5. **Classtime** [19]. Ця платформа дозволяє створювати інтерактивні уроки, зокрема оцінювати результати в реальному часі, що є її особливістю.
6. **Learning Apps** [11].

Багатоманіття цифрових ресурсів та різноманітність форм проведення занять дозволяють визначити найбільш популярні методи роботи на уроках історії під час дистанційного навчання. Серед них можна виокремити наступні:

1. Уроки, побудовані у вигляді змагань та ігор, такі як конкурс, естафета, турнір, дуель, вікторина, кросворд, ділова чи рольова гра.
2. Уроки, побудовані за формами, жанрами або методами, які широко використовуються в суспільній практиці, такі як дослідження, аналіз першоджерел, коментар, рецензія, інтерв'ю.
3. Уроки, побудовані як публічні форми спілкування, зокрема пресконференція, аукціон, бенефіс або регламентована дискусія.
4. Урок-фантазія, наприклад, урок-казка або урок-сюрприз.
5. Урок, що імітує діяльність певних установ, наприклад, урок, що імітує діяльність Вченої ради.

Однією з ключових умов ефективної організації навчання в системі дистанційної освіти є різноманіття форм проведення уроків, що сприяє підвищенню інтересу до історії та якості навчання загалом. Серед найбільш поширених форм навчання історії у загальноосвітніх школах можна виділити навчальні ігри, моделювання ситуацій та перенесення елементів реального життя у різноманітні форми дійства чи заходів. Серед ігрових форм варто виокремити [33]:

- 1) Урок-турнір.
- 2) Урок-мандрівка.

- 3) Урок-гра. У якості прикладу можна розглянути загальновідомі ігри «Що? Де? Коли?», «Еврика», тощо.
- 4) Урок-вистава.
- 5) Урок-вікторина.
- 6) Урок-гра з елементами екскурсії.

На основі розглянутих вище практик уроки історії можна класифікувати за різними формами. Основними методами навчальної діяльності на уроках історії у закладах загальної середньої освіти є: ігровий, практичний, словесний та наочний. Відповідно, в ЗЗСО на уроках історії використовуються такі форми: словесна, наочна, ігрова та практична.

Під час дистанційної освіти важливо поєднувати методи навчання та форми. Наприклад, це можуть бути комбіновані варіанти, такі як: словесно-наочні, словесно-ігрові або наочно-ігрові форми. Таке поєднання дозволяє адаптувати навчальний процес до онлайн-формату та забезпечити більш ефективне засвоєння матеріалу учнями.

1.2. Дослідження проблеми дистанційного навчання у педагогічній літературі

Дослідженням проблем дистанційного навчання в Україні займались такі науковці, як І.П. Воротникова, В.І. Ковальчук, Т.О. Дерба, Б.І. Шуневич, О.П. Муковіз, Ю.М. Богачков, Л.В. Любчак, О.П. Демченко, О.П. Борзенко, І.В. Ляшенко, Г.А. Шиліна, Д.В. Васильєва та ін. За кордоном дистанційному навчанню присвячені праці таких вчених, як Amadco A., Harting, Kathleen, Margaret J. Erthal, Al-Arimi, Amani Mubarak Al-Khati, Brown, Ruth E., Hannay, Maureen, and Tracy Newvine.

Історико-педагогічний аналіз проблем становлення та розвитку дистанційної освіти (ДО) показує, що у світі накопичено значний досвід реалізації систем дистанційного навчання (СДО). Якщо раніше ДО була нетрадиційною формою навчання, то через пандемію коронавірусної хвороби вона стала провідною формою підготовки фахівців. Якщо до цього часу ДО практикувалася здебільшого у спеціалізованих закладах, то тепер майже у всіх вищих навчальних закладах дистанційне навчання стає реальністю. Зростання кількості закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО), які впроваджують новітні інформаційні технології, підтверджує світову тенденцію переходу до нетрадиційних форм освіти. Наприклад, у 1980 році таких закладів було лише 187, тоді як з 1995 року їх кількість зросла до 700.

У Сполучених Штатах Америки система дистанційної освіти охоплює близько 1 мільйона осіб. Наприклад, Національний Технологічний Університет, який об'єднує консорціум із сорока інженерних шкіл, ще на початку 90-х років почав підготовку понад тисячі студентів за допомогою дистанційних методів на рівні магістра. Більше ніж половина університетів у США використовує технології дистанційного навчання (ДН) для навчання дорослих [15, с. 19]. Одним із важливих засобів у системі дистанційної освіти є телебачення: в рамках публічного телемовлення PBS-TV навчаються понад мільйон студентів, а програма для дорослих охоплює курси з науки, бізнесу та управління.

В Іспанії понад 20 років успішно працює Національний Університет ДО (UNED), що включає 58 навчальних центрів по всій країні та 9 за її межами. Заснований у 1988 році, цей університет був створений для організації заочної освіти для дорослих і є підрозділом Міністерства освіти, підпорядкованим безпосередньо державному секретарю з вищої освіти, що дає можливість дорослим здобувати вищу освіту.

У Франції Національний Центр дистанційного навчання може забезпечити освітні послуги для 35 тисяч користувачів у 120 країнах світу [22].

З 70-х років у Фінляндії при десяти університетах почали створюватися Центри дистанційного навчання, а також літні університети, кількість яких перевищує 20, з кількістю студентів близько 30 000 осіб.

У Туреччині з 1974 року працює Відкритий університет, спрямований на надання освіти мешканцям віддалених районів. Студенти отримують необхідний пакет навчальних матеріалів, а також мають можливість слухати навчальні радіо- та телепрограми, брати участь у літніх курсах та заняттях увечері і у вихідні дні. Система дистанційного навчання в Туреччині охоплює понад 120 тисяч слухачів.

Подібна освітня система функціонує в Австралії, а також знаходиться на стадії розвитку в Швейцарії [18]. Програма створення системи дистанційного навчання також розробляється в маленькій європейській країні Андорра.

Дистанційна освіта активно розвивається і в інших регіонах світу. Як приклади мега-університетів, що впроваджують дистанційне навчання, можна назвати Китайський телеуніверситет (Китай), Університет Пайнам Ноор (Іран), Національний відкритий університет ім. Індіри Ганді (Індія), Корейський національний відкритий університет (Корея), Відкритий університет Сукотай Тампаріат (Таїланд), Університет Південної Африки [39].

У Японії з початку 80-х років функціонує «Університет в ефірі» [20].

Привертає увагу той факт, що в країнах Близького Сходу та Центральної Америки, де рівень освіти є найнижчим, а технічна оснащеність освітнього процесу недостатня, розвиток дистанційного навчання значно відстає від інших регіонів.

Також важливо зазначити, що дистанційна освіта може розвиватися не тільки в межах національних освітніх, наукових та професійних систем, але й через приватні компанії, які орієнтуються на підготовку фахівців у сфері бізнесу. Ці програми складають чверть всіх освітніх програм у галузі надання освітніх

послуг. Багато з цих освітніх систем випереджають університетські за рівнем складності та кількістю програм. Сьогодні багато компаній переглядають роль освітніх підрозділів у своїх структурах, все більше розглядаючи інвестиції в навчання як рівноцінні інвестиціям у науково-дослідні розробки [3].

Українські дослідники В.І. Ковальчук та І.П. Воротникова у своїй роботі [6, с. 41] висловлюють припущення, що система дистанційної освіти не є простим оцифруванням навчальних матеріалів, які використовуються в традиційному навчальному процесі. Її мета полягає в тому, щоб підвищити активність учня в процесі власного навчання, зокрема в постановці освітніх цілей, виборі основних напрямів, форм та темпів навчання. Це зумовлено наступними чинниками:

- значне збільшення обсягу доступних освітніх ресурсів, культурно-історичних здобутків людства та доступ до світових культурних і наукових надбань з будь-якої точки, де є телекомунікаційний зв'язок;
- можливість для учнів спілкуватися з педагогами, однокласниками та отримувати консультації від висококваліфікованих фахівців, незалежно від їхнього місцезнаходження;
- збільшення евристичної складової навчального процесу завдяки використанню інтерактивних форм навчання та мультимедійних навчальних програм;
- створення більш комфортних умов для творчого самовираження учня порівняно з традиційними методами, можливість демонстрації результатів своєї творчості широкій аудиторії та отримання оцінок від експертів;
- можливість брати участь у змаганнях з великою кількістю учасників з різнимі і країн через участь у дистанційних проектах, конкурсах та олімпіадах. Дослідниця А. Стадній у роботі [9] проаналізувала існуючі форми організації дистанційного навчання та запропонувала основні вимоги до побудови і впровадження системи дистанційної освіти у закладах загальної

середньої освіти. До цих вимог можна віднести: універсальність, результативність, гнучкість, оптимальність.

У роботі [13] розглянуто сучасні моделі дистанційної освіти. Оскільки дистанційне навчання є окремою формою від традиційних, його можна охарактеризувати такими рисами:

- гнучкість (з точки зору часу та можливості індивідуального прогресу в навчанні);
- нерегулярність (через відкритий доступ до навчальних матеріалів, де час на освоєння матеріалу визначається особисто);
- модульність (можливість вивчати окремі модулі курсу, з чітко визначеними межами навчального матеріалу);
- паралелізм (освіта без необхідності припиняти професійну діяльність);
- комплексність (через відкритість інформаційних мереж, можливість одночасного доступу до численних джерел інформації);
- економічність (ефективне використання навчальних ресурсів без необхідності в навчальних приміщеннях, завдяки застосуванню комп'ютерних технологій, що дозволяє навчання без зміни місця);
- технологічність (можливість впровадження інноваційних технологій та інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес для створення інтерактивних комунікаційних зв'язків і навчальних матеріалів);
- соціальна рівність (можливість отримання освіти в будь-якому місці, незважаючи на географічну відстань, стан здоров'я, матеріальне становище чи соціальний статус);
- інтернаціональність (освіта доступна для всіх, незалежно від національності, завдяки можливості експорту знань через інформаційні мережі).

Отже, система дистанційної освіти визначає нову роль вчителя, який стає координатором пізнавальних процесів, постійно оновлює та вдосконалює

навчальні курси, сприяє розвитку творчих здібностей учнів і мотивує їх до самовдосконалення.

А.О. Бесараб [24] провела дослідження, спрямоване на підвищення мотивації учнів до навчання в умовах дистанційної освіти. В рамках цього дослідження було проаналізовано як вітчизняний, так і міжнародний досвід організації дистанційного навчання в школах. На основі аналізу практик Гарвардської школи та фінських педагогів, автором були сформульовані такі рекомендації:

- для дистанційного навчання важливо, щоб учні мали можливість не лише бачити вчителя, а й активно спілкуватися з ним через відеозв'язок.

- завдання, які вчитель дає учням, повинні бути максимально наближеними до реальних життєвих ситуацій і побуту. Крім того, завдання повинні бути такими, щоб учень відчував успіх у процесі їх виконання. Це дозволяє вчителю часто хвалити учнів, що значно підвищує їх мотивацію до навчання. Проте похвала повинна супроводжувати весь процес навчання, а не лише результати у вигляді високих оцінок.

- критика має бути спрямована тільки на тих учнів, які вже мають високу мотивацію і досягли значних результатів, і готові сприймати конструктивну критику без образ.

- вчитель повинен бути мотивований результатами навчання своїх учнів і мати свободу вибору методів та прийомів своєї роботи. Це дозволяє підтримувати оптимальний темп навчального процесу та враховувати індивідуальні потреби кожної дитини.

Таким чином, на основі аналізу наукових джерел можна зробити висновок, що система дистанційного навчання є ефективною формою надання освітніх послуг. Вона поєднує традиційні й специфічні методи, засоби та форми навчання, що ґрунтуються на комп'ютерних і телекомунікаційних технологіях. Ключовим елементом освітнього процесу при дистанційному навчанні є самостійна робота

учня, яка є цілеспрямованою, контрольованою та інтенсивною. Учень має можливість отримувати знання у зручний для себе спосіб. Однак важливо враховувати педагогічну доцільність застосування інформаційних технологій, що полягає в поєднанні різних форм навчання та контролю знань. Необхідно інтегрувати як синхронні, так і асинхронні методи викладання. Крім того, варто комбінувати різні методи та форми навчання, приділяючи значну увагу організації процесу та мотивації учнів. [41].

Однією з характерних рис дистанційного навчання є те, що для початку отримання освітніх послуг за цією методикою учасники процесу повинні мати певні попередні навички у використанні інформаційних технологій та засобів зв'язку. Для ефективного навчання вони також повинні володіти навичками роботи з інформаційними технологіями.

1.3. Особливості дистанційного навчання у системі закладів загальної середньої освіти

З початку активних бойових дій Міністерство освіти і науки України розробило рекомендації для організації навчального процесу в закладах загальної середньої освіти. Зокрема, ці рекомендації містять вимоги до викладання курсу історії. На основі цих рекомендацій можна виділити наступні особливості викладання історії в ЗЗСО [18]:

1) Необхідно скоригувати зміст навчання в цій галузі в умовах війни, щоб знизити навантаження на учнів. Перш за все, потрібно зменшити обсяг текстів для читання, оскільки дітям, які тривалий час переживають стрес, важко зберігати концентрацію. Враховуючи це, замість читання підручників доцільно використовувати усні розповіді, перегляд відеоматеріалів, інтерактивні заняття, а також творчі й мікродослідницькі проекти.

2) Вибираючи навчальні матеріали, вчителю варто орієнтуватися на теми, які допоможуть учням глибше зрозуміти історію боротьби українського народу за незалежність та своє майбутнє. Наприклад, можна представити історії, що демонструють силу та стійкість України, її здатність протистояти ворогам навіть у найскладніші часи. Також корисними будуть теми та завдання, спрямовані на розуміння зв'язків між минулим і сучасним життям в Україні, а також між глобальними, національними та регіональними процесами.

3) Сьогодні, як ніколи, вчителі історії повинні активно розвивати у своїх учнів критичне та системне мислення, а також медіаграмотність. У зв'язку з цим, доцільно впровадити п'ятихвилинний період, під час якого буде розглядатися метод когнітивного спотворення, пропаганди чи маніпуляцій, а також аналізувати деякі новини. Важливо підбирати зміст таких вправ з урахуванням вікових особливостей та психоемоційного стану учнів, адже певна інформація чи візуальні матеріали можуть спричинити тривогу чи засмутити дітей.

4) Особливу увагу варто приділяти розвитку громадянських навичок учнів. Під час занять і бесід вчителі повинні сприяти формуванню у дітей свідомого громадянства. Взаємодопомога, волонтерство, протидія ворожій пропаганді та збереження власних емоційних ресурсів є важливими аспектами успіху у боротьбі з російськими агресорами.

5) Учням старших класів варто надати хоча б короткий вступ до міжнародного гуманітарного права, щоб вони мали розуміння основних принципів, які регулюють поведінку в умовах збройного конфлікту.

Узагальнюючи вищезазначене, в таблиці 1.1 можна відобразити особливості дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти.

Таблиці 1.1 – Особливості дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти

Складова організації освітнього процесу	Характеристика
Календарно-тематичне планування	<p>Під час календарно-предметного планування вчителі повинні:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Обрати теми, які можна перенести на самостійне вивчення школярів (пропозиції включають теми, для яких доступні якісні ресурси). Це можуть бути ресурси та платформи (Всеосвіта, ютуб-канали, на урок, тощо). - Закріпити теми, які легше засвоїти, і навпаки – визначити ті, що потребують більш детального вивчення; - Визначити теми для першого дослідження, без яких неможливо буде засвоїти подальший матеріал.
Навчальна платформа	<p>Необхідно обрати єдину навчальну платформу. Важливо, щоб така платформа була єдиною в усій школі, щоб зробити її зручною та зрозумілою як для дітей, так і для вчителів. Наприклад, це може бути Google Classroom, Moodle або платформа, розроблена на замовлення навчального закладу. У свою чергу, важливо, щоб викладачі забезпечували зворотній зв'язок зі студентами та налагоджували систему оцінювання через запровадження чітких критеріїв, термінів виконання завдань та термінів.</p> <p>Враховуючи те, що дистанційне навчання як освітня технологія потребує системного підходу, школам варто починати розробляти повноцінні дистанційні курси з основних навчальних предметів у 5-11 класах. Перевагами зрілого курсу порівняно з комплектом підручників є його структура, покрокова підтримка самостійної роботи учнів, наявність системного зворотного зв'язку.</p>
Змішане навчання	<p>В умовах війни буває складно організувати змішане навчання, але існують інші організаційні моделі, які передбачають переважно методи навчання. Усі моделі, які поділяють час навчання в класі на синхронний і асинхронний режими, є моделями гібридного навчання.</p> <p>Одним із ефективних методів є «перевернутий клас», який спонукає учнів до активної участі в навчальному процесі. Для навчання учнів в асинхронному режимі можна використовувати діяльнісні методи навчання, покрокові інструкції для самостійного виконання завдань.</p>
Діяльнісні методи навчання	<p>Однією з форм організації такого навчання є систематичне використання технології «Перевернутий клас», за якої вчителі дають учням завдання ознайомитися з новим змістом перед тим, як пояснювати його на уроці. Це перегляд відео, розбір практичних проблемних ситуацій, обробка навчальних текстів, конвертація їх у різні формати, такі як таблиці, інфографіка, діаграми, тести тощо. У цьому</p>

Складова організації освітнього процесу	Характеристика
	<p>випадку змінюється роль учителя і формат уроку. Вчителі створюють умови для підвищення активності учнів на уроці. Після перегляду відео вчитель і діти в класі можуть обговорити питання, які поставили учні, разом створити ментальні карти, створити моделі та провести дискусію. При цьому вивчати новий матеріал варто лише після обговорення виконаних завдань, відгуку вчителя чи взаємооцінки виконаних завдань.</p>
Самостійне опрацювання матеріалу	<p>Вчителі мають розділити матеріал на логічні тематичні блоки. Це полегшує дітям навчання самостійно. При цьому педагогам важливо надати дітям максимально чітку інструкцію щодо засвоєння кожного блоку матеріалу, а також критерії самостійного оцінювання результатів. Важливо пам'ятати, що самостійна робота потребує чіткого матеріального втілення - продукту. Ви можете використовувати таблиці, графіку, концептуальні рамки, текст у різних стилях, інфографіку, малюнки, серію виконаних вправ тощо. Завдання можуть стосуватися як усього матеріалу, так і окремих його частин. Традиційні словесні завдання (переказ змісту або відповіді на запитання) малоефективні для самостійного навчання.</p>
Відстеження динаміки навчального процесу	<p>Незважаючи на війну, контроль за успішністю навчання учнів є важливим і необхідним. Для цього вчителям необхідно розробити діагностичні завдання. Вчителі можуть зробити це, вибираючи завдання на основі теми та очікуваних результатів. Водночас кожен викладач із власного досвіду знає, які «чутливі» моменти є при розгляді тих чи інших тем. Перш за все, щоб включити такі завдання в діагностичну роботу, потрібно бути надзвичайно обережним. Відстежуючи динаміку успішності учнів у навчанні, вчителі можуть вчасно діагностувати можливі втрати у навчанні та вчасно реагувати. Щоб діагностувати освітні втрати, необхідно спочатку виявити пропущені теми, створити завдання для оцінки навчальних результатів та проаналізувати результати. Потім разом, групою чи індивідуально створіть план подолання втрат у навчанні. Таке планування може передбачати самостійну роботу учнів, консультації викладачів, виконання завдань у групах.</p>
Співпраця вчителів і батьків	<p>Співпраця вчителя та батьків є важливою складовою успіху та якості дистанційного навчання учнів. Однак варто пам'ятати, що співпраця не означає, що батьки відповідають за пояснення матеріалу чи виконання завдань. Тут важлива роль вчителя. З іншого боку, батьки можуть мотивувати, підтримувати та допомагати дітям самостійно організовувати роботу, створювати умови для самоконтролю та самооцінки.</p>

Складова організації освітнього процесу	Характеристика
	Умови дистанційної освіти вимагають принаймні в перші місяці приділяти максимальну увагу співпраці батьків учнів початкових класів у плануванні навчання дітей. Повідомити, як проходитиме навчання, узгодити розклад тренінгів, як узгодити з освітніми платформами та платформами для організації відеоконференцій, як діяти та підтримувати дітей у разі повітряної тривоги. Це варто пояснити. Також батькам необхідно надати доступ до онлайн-платформ для проведення дистанційного навчання.

Як показано в таблиці 1.1, основними особливостями дистанційного навчання в школі є створення мотивації в учнів, використання різних форм і методів навчання, а також розподіл матеріалу за рівнем складності. Також важливим аспектом є контроль знань учнів.

На основі аналізу робіт [27], до особливостей організації систем дистанційної освіти в закладах загальної середньої освіти можна віднести:

Інформаційно-технічні проблеми:

- відсутність необхідної технічної можливості для доступу до дистанційних платформ навчання;
- недостатньо розвинені навички користування Skype, форумами, електронною поштою;
- неможливість обладнати комп'ютерні класи сучасною технікою та забезпечити швидкісний Інтернет.

Соціально-економічні проблеми:

- відсутність фінансової можливості для підключення до Інтернету (а у випадку наявності підключення, низька швидкість Інтернету ускладнює роботу в онлайн-режимі);
- низька комп'ютерна грамотність батьків;
- недостатній рівень кваліфікації персоналу у навчальних закладах;
- значні фінансові витрати на підтримку функціонування платформи Moodle (потрібно оновлювати матеріальну базу, комп'ютерну техніку,

забезпечувати доступ до Інтернету для викладачів тощо) або інших платформ.

Психолого-педагогічні [23]:

- Низька самоорганізація та мотивація серед учнів для регулярних самостійних занять;
- Є певна категорія учнів, для яких єдино доступним методом засвоєння матеріалу є традиційне аудиторне навчання;
- Відсутність прямого спілкування між учнями та вчителями;
- Нерішучість деяких вчителів змінювати звичні методи викладання (особливо вчителі старшого віку, які мають перевірену методику, але дистанційне навчання вимагає адаптації або перегляду вже набутих підходів).

Згідно з дослідженням особливостей дистанційного навчання в школах, можна сформулювати загальні рекомендації для організації навчання, зокрема, щодо вибору та використання інтерактивних інструментів для подачі матеріалів та організації групової роботи учнів.

1.4. Принципи, форми та дидактичні прийоми дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти

Принципи навчання визначають процес підготовки учнів через дидактичну систему (детальніше в розділі 1.2), де ці принципи є взаємопов'язаними елементами, що відображають певну концепцію. Аналіз досліджень у сфері дистанційної освіти дозволяє виокремити кілька стратегічних принципів надання освітніх послуг у закладах загальної середньої освіти, які об'єднують усі основні напрями цієї сфери, а саме [26]:

- Орієнтація освіти на всебічний розвиток особистості учня;
- Збалансованість змісту освітніх програм із вимогами до компетенцій та формування свідомого громадянина країни;

- Раціональна інтеграція різних форм організації навчального процесу в закладах загальної середньої освіти;
- Ефективне впровадження новітніх методів та засобів навчання на всіх етапах освітнього процесу.

Ці принципи можна застосовувати й до системи дистанційної освіти в навчальних закладах. Усі відомі принципи можна класифікувати на три групи:

1. Загальні принципи, до яких належать принципи гуманізації навчання, науковості, системності, розвитку.
2. Принципи, що стосуються цілей та змісту навчання, зокрема відповідності цих цілей і змісту національним стандартам.
3. Принципи, що охоплюють дидактичний процес і відповідну педагогічну систему з її елементами.

Аналіз процесів у системі дистанційного навчання (СДН) показує, що навіть добре структуровані та обґрунтовані принципи недостатні для ефективного функціонування СДН. Емпіричний досвід вітчизняного та зарубіжного дистанційного навчання, а також проведені дослідження щодо структури діяльності СДН і змісту навчання дозволили сформулювати принципи, характерні для системи дистанційного навчання в закладах загальної середньої освіти.

Перший принцип: забезпечує можливість отримання знань кожним учнем без будь-яких вступних обмежень.

Другий принцип: орієнтований на самостійне засвоєння навчального матеріалу учнями, при цьому мінімальний контакт із викладачем.

Серед загальних принципів дистанційного навчання особливо важливим і об'ємним є принцип гуманізації. Це впливає з того, що потенційними користувачами дистанційного навчання можуть бути, зокрема, особи з інвалідністю, поранені внаслідок бойових дій, офіцери, що звільняються в запас і бажають отримати цивільну освіту, та інші. Сам процес навчання має гуманістичну орієнтацію, оскільки він не обмежується часом і місцем проведення,

а також може бути поєднаний із професійною діяльністю. Крім того, система дистанційного навчання передбачає відкриту процедуру вступу з вільним доступом до навчальних матеріалів.

Принцип гуманізації є основним і має важливе значення для системи дистанційного навчання. Крім того, існують й інші специфічні принципи, що застосовуються в дистанційній освіті.

Принцип інтерактивності. Цей принцип виявляється в тому, що він охоплює не лише взаємодію між учнями та вчителями через інформаційні технології, а й між самими учнями. Практика показує, що під час дистанційного навчання інтенсивність обміну інформацією між учнями є більшою, ніж між учнями та вчителями. Тому для ефективної реалізації цього принципу необхідно забезпечити широкий обмін контактами серед усіх учасників освітнього процесу.

Принцип початкових знань. Цей принцип полягає в тому, що на початку навчання методами дистанційної освіти до учасників процесу висуваються вимоги щодо наявних навичок користування інформаційними технологіями та засобами зв'язку.

Принцип індивідуальності. При організації дистанційного навчання важливо розробити систему вхідного та вихідного контролю знань, а також механізм для отримання знань протягом курсу.

Принцип ідентифікації. Він передбачає необхідність контролю за самостійним засвоєнням матеріалу, оскільки дистанційне навчання надає більше можливостей для недоброчесної поведінки. Наявність процесу ідентифікації учнів є частиною загальної безпеки. Контроль за самостійністю під час виконання перевірочних завдань є важливим аспектом [30].

Принцип регламентованості навчання. Існує думка, що оскільки в системі дистанційного навчання час навчання не є жорстко регламентованим, введення графіка для самостійної роботи учня не є необхідним. Однак практичний досвід показує, що насправді важливо встановлювати строгий контроль і організувати

поточний моніторинг. Це особливо актуально для учнів середніх класів, які часто не мають навичок планування власної роботи.

Принцип доцільності використання сучасних інформаційних технологій. Цей принцип полягає в педагогічній доцільності застосування засобів зв'язку, комунікації та передачі інформації при викладанні різних предметів.

Принцип забезпечення відкритості та гнучкості навчання. Реалізація цього принципу передбачає використання різноманітних форм передачі знань, незалежно від типу закладу та його рівня. Важливо також не обмежуватися віковими чи фізичними особливостями здобувачів освіти.

З цих принципів випливають форми організації дистанційного навчання, які, у свою чергу, формують технології дистанційного навчання.

Основними формами дистанційних занять є наступні [41]:

- Чат-заняття. Це синхронні навчальні сесії, де всі учасники дистанційного навчання одночасно підключаються до чату. Для організації таких занять у деяких навчальних закладах створюються чат-школи та чат-кабінети.

- Веб-заняття. Це уроки, семінари, лабораторні роботи, практичні заняття, конференції, ділові ігри та інші форми навчання, що використовують Інтернет. Вони можуть бути синхронними або асинхронними, і проводяться з використанням платформ, таких як Zoom, Google Meet тощо.

- Телеконференція. Ця форма передбачає використання електронної пошти для розсилки матеріалів. Навчальні телеконференції орієнтовані на досягнення освітніх цілей і є популярними в Європі як спосіб додаткової освіти для громадян країн ЄС. Учасники, виконуючи практичні завдання, поєднують теорію з практикою.

- Телеприсутність. Це експериментальна форма дистанційного навчання, що створює у студентів відчуття реальної присутності в класі, навіть коли вони знаходяться поза його межами.

Варто зазначити, що програми можуть бути одноразовими або синхронними, коли необхідний спільний, одночасний зв'язок учнів із викладачами для взаємодії в режимі реального часу, наприклад, під час конференцій, семінарів тощо. Для таких цілей використовуються технології відеоконференцій та інтерактивного телебачення.

Технології дистанційної освіти можна поділити на чотири категорії [29]:

- Неінтерактивні — включають друковані матеріали на електронних носіях, аудіо носії та ресурси, розміщені на хостингах.

- Засоби навчання за допомогою комп'ютерів і мобільних пристроїв — електронні підручники, тести та контроль знань, новітні мультимедійні засоби.

- Відеоконференція – просунуті телекомунікаційні засоби, які використовують аудіо- і відеоканали, а також комп'ютерні мережі.

- Інтерактивні індивідуальні заняття та заняття в малих групах.

Технології дистанційного навчання орієнтовані на дидактичне використання наукового знання та застосування наукових підходів до аналізу і організації освітнього процесу в системі дистанційного навчання. Спершу необхідно поетапно розглянути методи, засоби та форми дистанційного навчання, оскільки вони є важливими елементами цілісної дидактичної системи [42].

Методи дистанційного навчання. У межах конкретних навчальних предметів загальнодидактичні методи в системі дистанційного навчання реалізуються через різноманітні прийоми, кожен з яких є конкретною дією, спрямованою на досягнення певної мети та здійснюваною за допомогою різних дидактичних засобів. Таким чином, у системі дистанційного навчання, навіть при використанні інформаційних технологій, будь-який прийом, розроблений викладачем або учнем, завжди буде складовою частиною одного або кількох загальнодидактичних методів навчання.

Методи дистанційного навчання. В межах конкретних навчальних дисциплін загальнодидактичні методи в системі дистанційного навчання

реалізуються через різні прийоми, кожен з яких є окремою дією, спрямованою на досягнення певної мети, що виконується за допомогою різних дидактичних засобів. Тому в системі дистанційного навчання, навіть при використанні інформаційних технологій, будь-який прийом, розроблений викладачем або учнем, буде складовою частиною одного або кількох загальнодидактичних методів навчання.

З класичного набору прийомів навчання, які використовуються в традиційній дидактиці та складають 24 найменування, для дистанційного навчання можна рекомендувати: демонстрацію, ілюстрацію, пояснення, розповідь, бесіду, вправи, вирішення завдань, заучування матеріалу, письмові роботи та повторення.

Аналіз діяльності освітніх установ дистанційного навчання показав, що найбільше в системі ДО використовуються інформаційно-рецептивний і репродуктивний методи навчання разом із проблемним методом.

Засоби дистанційного навчання. Цей принцип реалізується таким чином: кожен навчальний матеріал може бути поданий у різних формах, таких як друковані видання, аудіо- та відео-матеріали, соціальні комунікації тощо.

Спочатку слід подати коротку дидактичну характеристику цих засобів навчання, аналізуючи ті з них, що мають специфічні для ДО особливості або не так широко представлені в педагогічній практиці сьогодні.

Навчальні книги. Традиційні підручники, навчально-методичні посібники, робочі зошити та інші друковані видання активно використовуються в системах дистанційного навчання. Навіть у закордонних системах дистанційної освіти, де оснащення навчального процесу є більш сучасним, частка друкованих видань залишається значною [41].

Як показує досвід, при розробці дидактичних друкованих матеріалів для дистанційного навчання, слід орієнтуватися на те, щоб навчальні посібники були

складені таким чином, аби мінімізувати потребу в зверненні до додаткових джерел інформації.

Електронні навчальні книги (файли) в основному є електронними варіантами друкованих матеріалів, але вони мають кілька переваг, які відрізняють їх від традиційних. До таких переваг належать: компактність зберігання на комп'ютерних або зовнішніх магнітних носіях, можливість швидкого внесення змін та передавання через електронну пошту на великі відстані.

Мережеві навчальні матеріали складаються з таких основних дидактичних блоків: організаційно-методичний, інформаційно-навчальний та ідентифікаційно-контролюючий.

Часто можна зустріти терміни, як програмно-методичний комплекс, програмні засоби навчального призначення, контрольно-навчальні програми тощо. Програмним засобом навчального призначення називають програму, що відображає певну предметну область, реалізує технологію її вивчення та забезпечує умови для різних видів навчальної діяльності. Такі програмні засоби здебільшого використовуються в традиційному навчальному процесі, для підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів, розвитку особистості учня, інтенсифікації навчання та інших цілей.

Дидактичні аудіо та відео навчальні матеріали на сьогодні здебільшого розміщуються на онлайн-платформах, таких як YouTube, і часто дублюються на Telegram-каналах для зручності доступу.

Рисунок 1.7 – Приклад розміщення дидактичних аудіо та відео навчальних матеріалів у мережі Інтернет

Мета навчальних відеоматеріалів полягає в прискоренні засвоєння знань через використання аудіовізуальних засобів, зокрема теоретичних матеріалів. Впровадження відеоконтенту в освітній процес дозволяє значно розширити аудиторію учнів, надаючи їм можливість вибору місця та часу для навчання, а також забезпечує більший контакт з реальним світом.

Аудіо та відео засоби навчання стають основними у викладанні дисциплін у системі дистанційної освіти. З розвитком цифровізації та економіки їх роль тільки зростатиме, що сприятиме створенню нових методів навчання, таких як віртуальна реальність. Поєднання візуальних і аудіо елементів дозволяє досягти найкращих результатів у засвоєнні навчальних матеріалів.

Отже, на основі проведеного дослідження можна визначити основні тренди дистанційного навчання:

1) Аудіо та відео засоби навчання стають основними в процесі викладання дисциплін у системі дистанційної освіти. З огляду на цифровізацію простору та

економіки, роль цих засобів буде тільки зростати, що сприятиме розвитку нових інструментів навчання, таких як віртуальна реальність. Уміння поєднувати візуальні та аудіо елементи дозволяє досягати максимальної ефективності у засвоєнні навчальних матеріалів.

2) У дистанційному навчанні важливо використовувати різноманітні способи подачі матеріалу. Окрім цифрових інструментів, слід зберігати й певну частку друківаних дидактичних матеріалів для більш ефективного навчання.

Висновки до першого розділу

На основі аналізу досвіду дистанційного навчання в світі та практики застосування технологій дистанційної освіти в закладах загальної середньої освіти можна зробити такі висновки:

Аналіз форм отримання освіти свідчить, що дистанційне навчання є ефективною формою надання освітніх послуг, при якій використовуються як традиційні, так і специфічні методи, засоби та форми навчання, засновані на комп'ютерних та телекомунікаційних технологіях. Основою освітнього процесу в ДН є цілеспрямована та контрольована самостійна робота учня, який може отримувати знання в зручний для себе час і спосіб. Водночас важливо передбачити педагогічну доцільність застосування інформаційних технологій через поєднання різних форм навчання та контролю знань.

Особливістю дистанційного навчання є вимоги до учасників освітнього процесу на початку навчання. Зокрема, необхідно, щоб учні володіли навичками користування інформаційними технологіями та засобами зв'язку. Крім того, для ефективного навчання вони повинні мати досвід роботи з ІТ-засобами.

Одним з найбільш важливих принципів дистанційного навчання є принцип гуманізації. Це проявляється, зокрема, у тому, що ДО дозволяє навчатися людям з

обмеженими можливостями або постраждалим від бойових дій. Сам процес навчання орієнтований на особистість, оскільки не обмежується часом і місцем проведення. Процедура вступу до системи ДО є відкритою і забезпечує вільний доступ.

Система дистанційного навчання набуває все більшої популярності в нашій країні. Однак тестова форма контролю, попри свої переваги, має певні недоліки, зокрема при викладанні історії в закладах загальної середньої освіти. Зокрема, вона не завжди дозволяє оцінити загальний рівень знань учнів, їх здатність застосовувати отримані знання на практиці. Тому необхідно вдосконалити системи перевірки та контролю знань.

Система дистанційного навчання повинна включати засоби самоконтролю та перевірки знань. Тому важливою науковою задачею є удосконалення процесу дистанційного навчання в загальноосвітніх закладах шляхом розробки методів викладання та оцінки якості знань. В цьому контексті пропонується використовувати ментальні карти для поліпшення процесу перевірки знань.

Отже, організація та зміст дистанційного навчання в закладах загальної середньої освіти мають свої особливості, що залежать від віку учнів, навчального предмета, теми, технічних можливостей учителів та учнів.

РОЗДІЛ 2

ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ ІСТОРІЇ В ДИСТАНЦІЙНОМУ ФОРМАТІ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

2.1. Сучасні технології дистанційного навчання в закладах загальної середньої освіти

Якщо розглядати дистанційне навчання з історії в загальноосвітніх школах, можна виділити його характерні класичні ознаки, серед яких: зміст, мета, методи, форми та засоби навчання. Проте, є одна специфічна особливість, яка полягає в тому, що дистанційне навчання базується на інформатизації освіти та використанні телекомунікаційних технологій. Дослідження В. Бикова та Н. Клокана [31] дозволили визначити сучасні принципи, форми, методи та дидактичні засоби для дистанційного навчання. У таблиці 2.1 наведено сучасні принципи дистанційного навчання з історії в закладах загальної середньої освіти.

Таблиця 2.1 – Сучасні принципи дистанційного навчання історії у закладах загальної середньої освіти

Принцип	Характеристика
Інтерактивність	Завдяки цьому принципу передбачається наявність діалогу вчителя і учня
Адаптивність	Передбачається потреба у індивідуальному темпі навчання. Також учень повинен самостійно обрати структуру курсу. Самостійно визначається час навчання та час консультацій з учителем. Також слід передбачати (за можливістю) відновлення традиційної форми навчання.
Гуманістичність	Передбачено спрямованість навчання та освітнього процесу до людини. Створення сприятливих та комфортних умов для навчання. Також передбачено засвоєння знань з історії для розвитку та проявів творчої індивідуальності учня.
Пріоритетність педагогічного підходу	У проектуванні освітніх процесів – передбачається проектування дистанційного навчання, розробку теоретичних концепцій, створення педагогічних моделей тих явищ для планової реалізації. Досвід застосування інформаційних технологій дозволяє стверджувати: коли пріоритет надається педагогічному аспекту система навчання є більш ефективною.
Педагогічна доцільність застосування новітніх інформаційних технологій у	Передбачається, що необхідно постійно оцінювати кожен засіб дистанційного навчання.

Принцип	Характеристика
дистанційному навчанні	
Вибір змісту освіти	Зміст повинен відповідати чинному законодавству в галузі освіти. Також варто враховувати загальнодержавні потреби.
Забезпечення захисту інформації	Необхідно передбачити організаційні та технічні засоби впровадження освітньої діяльності.
Стартовий доступ	Передбачається, щоб у учня та батьків були певні стартові знання із застосування інформаційних засобів.
Відповідність технології дистанційної освіти до навчання	Необхідно передбачити адекватність технології дистанційного навчання до відповідності викладення історії учням закладів загальної середньої освіти.
Відповідність технології дистанційного навчання до наявних форм освіти	Необхідно передбачити розробку форм, які можна буде використовувати і потім, навіть, коли потреби у дистанційному навчанні не буде.

З аналізу принципів дистанційного навчання історії в загальноосвітніх школах можна виокремити кілька важливих аспектів. Один з них – це формування компетентності учнів, зокрема здатності встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Це передбачає необхідність розуміння історичних явищ і подій як частини єдиної системи, а не як окремих фактів.

На рис. 2.1 показано дидактичні принципи навчання.

Дидактичні принципи навчання		
Класичні	Додаткові, які відповідають дистанційному навчанню історії в закладах загальної середньої освіти	
<ul style="list-style-type: none"> - Природовідповідність. - Науковість і доступність. - Наочність. - Свідомість та активність - Системність. - Систематичність і послідовність. - Зв'язок теорії з практикою. 	<ul style="list-style-type: none"> - Інтерактивність. - Адаптивність. - Гуманістичність. - Пріоритетність педагогічного підходу. - Педагогічна доцільність. - Вибір змісту освіти. 	<ul style="list-style-type: none"> - Забезпечення захисту інформації. - Стартовий рівень освіти. - Відповідність технологій до навчання. - Гнучкість і мобільність. - Не антагоністичність. - Економічність.

Рисунок 2.1 – Дидактичні принципи навчання під час навчання історії у закладах загальної спеціальної освіти

Завдяки специфічним принципам, характерним для дистанційного навчання, формуються відповідні компетенції. До них відносяться: доступність навчання, врахування індивідуальних потреб учнів, орієнтація на індивідуальні особливості навчання, можливість навчання в індивідуальному темпі, розвиток інформаційної культури та соціалізація навчального процесу.

На рис. 2.2 показано технології дистанційного навчання. Ці технології умовно можна розділити на педагогічні та інформаційні.

Технології дистанційного навчання історії у закладах загальної середньої освіти	
 Педагогічні технології	 Інформаційні технології
Технології опосередкованого активного спілкування учителя з учнем з використанням телекомунікаційного зв'язку та методології індивідуальної роботи з структурованим навчальним матеріалом, представленим у електронному вигляді	Технології створення, передачі і збереження навчальних матеріалів організації і супроводу навчального процесу дистанційного навчання з допомогою телекомунікаційного зв'язку.

Рисунок 2.2 – Технології дистанційного навчання історії у закладах загальної середньої освіти

Отже, при вдосконаленні форм та методів дистанційного навчання необхідно враховувати психологічні аспекти вибору навчальних методик. Для цього здійснюється аналіз їх відповідності методам та засобам навчання (рис. 2.3).

Теорії навчання		
Біхевієристська	Когнітивна	Конструктивістська
Слідкування за поведінкою – вивчення фактів «Що»	Здібності, мислення – процеси та правила «Як»	Співвідношення зі своїм досвідом – «Чому»
1) Чітко формулювати кінцеві результати навчання для його оцінки 2) Тестування 3) Структура навчального матеріалу – від простого до складного 1) Відгуки викладача, відчувати результат	- Внутрішній процес: пам'ять, мислення, абстрагування, мотивація - Короткотермінова пам'ять (20 сек.), довготермінова	1) Навчання – активний процес. Завдання на використання інформації 2) Учні конструюють свої знання. Інформація з перших рук, а не відфільтрована викладачем 3) Співробітництво. Робота у групах 4) Час на осмислення інформації. Питання у тексті. 5) Навчання повинно мати сенс для учнів 6) Учні приймають рішення відносно навчальних цілей 7) Навчання у спілкуванні

Рисунок 2.3 – Теорії навчання

Аналізуючи принципи та форми дистанційного навчання, можна визначити особливості форм, методів та дидактичних засобів при викладанні історії в закладах загальної середньої освіти (рис. 2.4).

Особливості навчання історії	
Представлення інформації:	<ul style="list-style-type: none"> ✚ Важлива інформація – у центрі. ✚ Інформація повинна привертати увагу. ✚ Чому треба вивчити урок. ✚ Складність матеріалу повинна відповідати здібностям учнів.
Зв'язок нової та старої інформації:	<ul style="list-style-type: none"> ✚ Використання організаційних структур для нагадування. ✚ Моделі понять. ✚ Вхідні питання для занурення. ✚ Адаптивні тести для створення маршрутів повторення.
Розбивка на частини	з урахуванням принципу 7+/-2 та використання інформаційних карт.
Різні стратегії	аналізу, синтезу, використання.
Врахування різних стилів:	<ul style="list-style-type: none"> ✚ «конкретний дослід» – приклади, зв'язок з учнями, настанови викладача. ✚ «спостерігач» – від спостереження до дії, викладач – експерт, уникають контактів зі студентами. ✚ «активні експериментатори» – дискусії, активні методи. ✚ «абстракціоніст» – робота з об'єктами, теорією.
Відповідна підтримка:	<ul style="list-style-type: none"> ✚ Асимілятори – високий рівень підтримки викладачем. ✚ Акомодатори – мінімальна підтримка викладачем.
Різні форми представлення інформації	– теорія подвійного коду.
Стимулятори	– модель: увага (утримання), доцільність (важливість, користь), впевненість (успіх, мета та заохочення), задоволення (використання на практиці).
Заохочення	до використання пізнавальних здібностей – питання самоперевірки, питання тьютора.
Моделювання життєвих ситуацій	– завершені проекти з виходом у практику.

Рисунок 2.4 – Особливості форм, методів і дидактичних прийомів при навчанні історії

Аналіз особливостей форм, методів і дидактичних прийомів показує, що при організації дистанційного навчання історії важливо передбачити кілька видів контролю знань і забезпечити доступ до ресурсів для всіх учнів. Загальну

характеристику процесу організації дистанційного навчання при вивченні історії наведено на рис. 2.5.

Організація дистанційного навчання				
Аналіз (Analyzing) потреб організації	Проектування (Designing) системи для потреб організації	Розвиток (Developing) системи з використанням аналізу вихідних даних	Виконання (Implementing) процесів системи	Оцінка (Evaluating) проекту створення та виконання
Аналізується діяльність та визначаються завдання щодо її формування, надається характеристика цільової групи, аналізуються потрібні вміння і знання та визначається мета навчання. Проміжні результати такого аналізу:	Визначається послідовність навчання, обираються методи та засоби навчання (або конструюються), описується навчальна активність та створюється схема навчання. Проміжні результати проектування включатимуть:	У відповідності до сценарію йде розвиток дистанційного курсу, створюються вправи, матеріали та інструменти, відбувається налагодження курсу та тестування. Проміжні результати:	Проводиться навчання з обраною аудиторією. Проміжні результати:	Виконується два види оцінювання: поточне і підсумкове. Поточна оцінка виконується для проміжних продуктів кожної фази. Підсумкова оцінка з'ясовується після процесу навчання. Проміжні результати:
<ul style="list-style-type: none"> • Аналіз цільової групи; • Аналіз діяльності спеціаліста; • Аналіз завдань; • Аналіз умінь; • Аналіз знань, на яких ґрунтуються уміння; • Загальні задачі навчання; • Завдання на діяльність. 	<ul style="list-style-type: none"> • Послідовність змісту навчання; • Вибір методів навчання; • Вибір (або створення) засобів навчання; • Проектування навчальної програми. 	<ul style="list-style-type: none"> • План занять; • Презентація курсу; • Навчальні засоби; • Вправи; • Контроль (у тому числі тести) знань та умінь. 	<ul style="list-style-type: none"> • План виконання. 	<ul style="list-style-type: none"> • План поточної оцінки; • Список необхідних дій для поточної оцінки; • План підсумкової оцінки; • Результати підсумкової оцінки.

Рисунок 2.5 – Загальна характеристика особливостей, форм, методів при організації дистанційного навчання історії

Отже, можна зробити висновок, що аудіо та відео дидактичні засоби навчання стають основними інструментами в процесі викладання дисциплін у системі дистанційної освіти. Враховуючи цифровізацію простору та економіки, частка цих засобів буде лише збільшуватися, що в свою чергу сприятиме створенню нових навчальних інструментів, таких як віртуальна реальність та інші. Завдяки ефективному поєднанню візуальних та аудіо засобів, досягається максимальна результативність у засвоєнні навчальних матеріалів.

Впровадження дистанційної освіти в школах є необхідною умовою для досягнення сучасного рівня якості освіти. Використання цієї системи як інструменту оптимізації педагогічної взаємодії змінює психологію учнів. Змінюється роль учня в навчальному процесі: навчання перетворюється на самонавчання і самоосвіту, а учень стає активним суб'єктом цього процесу. Вчителі, у свою чергу, перестають бути лише передавачами знань і отримують можливість індивідуально працювати з кожним учнем під час консультацій. Учасники такого навчання стають одnodумцями, оцінюючи новий підхід до організації навчального процесу, зберігаючи свої досягнення та отримуючи мотивацію до подальшого навчання. Дистанційна освіта, завдяки своїм численним характеристикам, класифікується як інноваційна форма навчання, що не є просто варіантом інших форм, але має особливості та функції, які можуть бути застосовані у всіх видах освіти та надавати різноманітні послуги [32].

Серед ключових аспектів: розвиток творчого потенціалу в загальній середній освіті, індивідуалізація навчальної взаємодії та її максимальна оптимізація. Важливо пам'ятати, що розробка навчальних матеріалів є циклічним процесом, і неможливо все зробити одразу. Під час цього процесу можуть з'являтися нові цікаві ідеї та перспективи, що робить його динамічним. Тому розробку слід сприймати як інтерактивний процес, що включає консультації, обговорення та оцінювання. Командна робота є ефективним груповим процесом за участю досвідчених лідерів і кваліфікованих розробників. Дистанційне навчання

має бути адаптоване до інтересів учнів. Варто створювати візуально привабливі матеріали, що стимулюють учнів до навчання. Кінцеві результати повинні відповідати потребам та характеристикам групи, яка здійснює навчальний процес.

2.2. Критерії ефективності форм і методів дистанційного навчання на уроках історії

Основними критеріями організації викладання історії за дистанційною формою в закладах загальної середньої освіти є не тільки економічність, що включає оцінку засвоєння учнями знань, умінь і навичок, а також фінансові витрати, але й здатність ефективно мотивувати учнів. Мотивація є ключовим чинником при дистанційному навчанні. При розробці форм і методів дистанційної освіти слід акцентувати увагу на безперервній взаємодії між студентами і викладачами, враховуючи різні темпи засвоєння матеріалу, що робить курси більш інтерактивними. Візуалізація навчальних матеріалів та поєднання різних форматів і методів навчання є важливими напрямками, які потребують удосконалення.

Ефективність є основною характеристикою функціонування системи дистанційного навчання (ДНО), що визначає рівень досягнення поставлених цілей і результатів (більш строго – ступінь наближення до запланованого результату з урахуванням витрат, необхідних для його досягнення).

Для оцінки ефективності дистанційної освіти, реалізованої через систему дистанційного навчання (СДНО), необхідно використовувати чисельний критерій. Згідно з підходами «Дослідження операцій», ефективність ДНО в такій складній системі, як СДНО, можна оцінювати за допомогою векторного показника, що включає кілька складових: Q — якість і V — вартість ДНО, де $E = (Q, V)$ [34].

У такому разі всі можливі варіанти оцінки ефективності дистанційного навчання (E) будуть представлені точкою в двовимірній системі координат Q і V .

Це дозволить наочно побачити можливі варіанти та вибрати оптимальний, застосовуючи математичні методи дослідження операцій і системного аналізу.

Таким чином, комплексну оцінку освітніх послуг, що надаються через методи дистанційного навчання, можна виразити через вартість продукту та якість послуги. Якість навчання учнів, у свою чергу, залежить від якості викладачів, засобів навчання та інших факторів [35].

Застосовуючи підхід TQM (тотального управління якістю), адаптований до навчання історії в закладах загальної середньої освіти, можна визначити таку багаторівневу систему показників якості освіченості особистості [38]:

Оцінка знань, отриманих під час вивчення історії.

Рівень системної компетентності (здатність коригувати та вдосконалювати системи, проводити моніторинг і корекцію діяльності, розуміння взаємозв'язків соціальних, економічних і культурних процесів).

Рівень компетентності у розподілі ресурсів (здатність ефективно організовувати час, фінанси, матеріали, простір і трудові ресурси).

Технологічна компетентність учнів.

Рівень вміння працювати з інформацією.

Базові навички навчального процесу (здатність сприймати інформацію).

Рівень ділових та особистих якостей учнів.

Здатність до творчого мислення, прогнозування та побудови причинно-наслідкових зв'язків.

Оцінка навичок міжособистісної комунікації.

Економічний аспект оцінки освітніх послуг реалізується через взаємодію між надавачем послуг – закладом загальної середньої освіти, та споживачем – учнем. Згідно з теорією «Дослідження операцій», ефективність дистанційного навчання (ДН) в такій складній людино-машинній системі, як система дистанційного освіти (СДО), доцільно оцінювати векторним показником, що включає два параметри: Q – якість і V – вартість ДН: $E = (Q, V)$. У цьому випадку

всі можливі варіанти оцінки ефективності дистанційного навчання будуть представлені у вигляді точки в двовимірній системі координат Q та V, що дозволить наочно переглянути різні варіанти та вибрати оптимальний, застосовуючи методи дослідження операцій і системного аналізу.

На основі аналізу критеріїв оцінки якості дистанційної освіти можна зробити висновок, що процес надання освітніх послуг за допомогою інформаційних технологій включає не лише якісну, а й кількісну оцінку, що має економічне вираження.

Система дистанційного навчання повинна ґрунтуватися на таких принципах: доцільність використання інформаційних технологій, поєднання різних засобів для представлення матеріалу (наприклад, коли аудіоканали супроводжуються відеопрезентацією), а також удосконалення системи контролю за засвоєними знаннями.

Один з найбільших ресурсів дистанційного навчання, EdEra, провів дослідження щодо дистанційного навчання під час пандемії та підготував рекомендації для шкіл, які спеціалізуються на дистанційному навчанні. В результаті було встановлено, що дистанційне навчання насамперед орієнтоване на самомотивацію учнів. Чим молодший учень, тим складніше йому самотійно навчатися. Опитування, проведене в Італії після пандемії, показало, що дистанційне навчання для молодших школярів було організовано найменше. Вони не могли зосереджуватися на завданні більше 20 хвилин і потребували перерви кожні 10 хвилин [37].

Дистанційне навчання виявляється більш ефективним для учнів віком 10-12 років завдяки більш високому рівню відповідальності. Тому в процесі навчання варто використовувати активні інструменти, такі як вікторини, ігри та завдання, а не обмежуватися пасивними «лекційними» уроками. Для кращого розуміння цього аспекту можна звернутися до курсу «Візьми та зроби» від Creative Teaching Tools.

Важливо також визначити та візуалізувати мету навчання. Дитина повинна розуміти, куди вона рухається і чому це важливо для неї. Наприклад, можна проводити тренінги на початку кожного уроку чи семестру, щоб учні знали, що вони повинні очікувати, а вчителі мали чітке уявлення про навички, які учні отримають після виконання певних завдань. Вчитель може перерахувати ключові моменти, які будуть розглянуті. Підтримка соціалізації також є важливою: давайте дітям можливість обговорювати завдання чи просто грати з однолітками, наприклад, через онлайн-чат або за допомогою позакласних зустрічей в очному форматі.

Також слід створити спеціальний освітній простір, де дитина почуватиметься комфортно і зможе зосередитися на навчанні без зайвих відволікань.

Не менш важливим є врахування статичної втоми при тривалій роботі за комп'ютером. Після певного часу роботи в Інтернеті очі втомлюються, і концентрація уваги знижується. Згідно з українськими санітарними нормами, є рекомендації щодо максимальної тривалості онлайн-занять [36]:

Для учнів 1 класу – 10 хвилин і менше.

Для учнів 2-4 класів – 15 хвилин і менше.

Для учнів 5-7 класів – 20 хвилин і менше.

Для учнів 8-9 класів – 20-25 хв. Через розумну кількість часу слід зробити перерву.

EdEra також запропонувала конкретні рекомендації щодо підходів до дистанційного навчання. Матеріали повинні бути представлені доступно та систематично. Важливо пам'ятати, що учням, які самостійно опановують матеріал, може знадобитися більше часу, ніж під час роботи з учителем. Рекомендується використовувати різні формати навчання одночасно, наприклад, запропонувати учням кілька варіантів виконання домашнього завдання.

Також важливо регулярно збирати відгуки, оскільки це дозволяє зрозуміти, які формати навчання учні вважають ефективними та які можуть відштовхувати їх від процесу.

Таким чином, основними критеріями при організації навчання історії в закладах загальної середньої освіти за допомогою дистанційного навчання є не лише економічні аспекти, що пов'язані з оцінкою засвоєння учнями знань, умінь і навичок та витратами, а й здатність до мотивації. Якщо розглядати дистанційне навчання як форму освіти, мотивація відіграє вирішальну роль.

При розробці методів дистанційного навчання слід орієнтуватися на постійну взаємодію між учнем і вчителем, зважаючи на те, що темпи засвоєння матеріалу можуть відрізнятися. Тому важливо робити уроки більш інтерактивними. Ключовим для вдосконалення є візуалізація навчальних матеріалів і поєднання різних форм та методів навчання.

2.3. Вибір моделі організації дистанційного навчання історії у закладах загальної середньої освіти

Після визначення критерію ефективності слід перейти до вибору моделі дистанційного навчання.

Пріоритет у дистанційному навчанні варто надавати програмам, які реалізують заклади загальної середньої освіти (ЗЗСО). Саме ці заклади не лише розробляють навчальні програми, а й забезпечують їх власними оригінальними інструментами. Зазвичай учень ЗЗСО отримує доступ до навчальних матеріалів за індивідуальним кодом [40]:

- Ознайомлення з теоретичним матеріалом, представленим на сайті ЗЗСО.
- Виконання перевірочних завдань з миттєвим отриманням результату щодо їх правильності.

- Отримання індивідуальних консультацій від вчителя у режимі онлайн або офлайн.
- Розміщення виконаних індивідуальних робіт, таких як реферати, наукові роботи, контрольні, на сайті та отримання відгуків і оцінок.

Доступ до сайтів ЗЗСО зазвичай обмежений. При написанні контрольних робіт часто використовуються тестові завдання, що дозволяє автоматизувати перевірку. Також може бути використаний таймер для відліку часу на виконання тесту.

Іноді для комунікації застосовується особиста електронна пошта.

Найбільш популярними інструментами для проведення таких занять є платформи для відеоконференцій: ZOOM, MS Teams, Google Meet. Вони дозволяють здійснювати голосовий та відеозв'язок, де учасники освітнього процесу можуть не тільки бачити один одного, а й демонструвати навчальні матеріали, написані або намальовані на дошці, включаючи інтерактивні дошки. Дуже зручна функція показу екрану комп'ютера. Це дає можливість показати учням дидактичні матеріали, підготовлені у вигляді презентацій чи текстів з ілюстраціями, фотографіями чи графіками.

Однією з основних проблем дистанційного навчання, а також репетиторства, є узгодження часу занять та дисципліна комунікацій у встановлений час.

Після загального опису форм дистанційного навчання варто перейти до моделей дистанційного навчання. Існує кілька моделей, основою для яких є освітні взаємодії між учнями, вчителями та освітніми інформаційними об'єктами, такими як веб-матеріали [43].

Кожен наступний тип дистанційного навчання відрізняється від попереднього тим, що в ньому все більше акцентується на дистанційному компоненті освітнього процесу.

Усі згадані типи дистанційного навчання можуть поєднуватися між собою і включати як окремі освітні напрями, так і поєднувати очне та дистанційне навчання в динамічному розвитку.

Модель "Освітній заклад – Інтернет". У межах цієї моделі основна частина навчального процесу здійснюється в класах освітнього закладу, а Інтернет служить додатковим джерелом інформації. Учні разом із педагогом працюють з віддаленими освітніми ресурсами та фахівцями в різних областях, що вивчаються. Дистанційне навчання в цій моделі є доповненням до традиційного навчання і допомагає вирішувати стандартні завдання. Мережа Інтернет розширює доступ до великої кількості інформації та покращує якість комунікації. Оцінка результатів у цій моделі залишається аналогічною оцінці при очному навчанні.

Модель "Освітній заклад – Інтернет – Освітній заклад". Ця модель включає як отримувачів, так і надавачів освітніх послуг. Вона є додатковою до основної, хоча іноді дозволяє вивчати окремі теми або розділи навчального курсу, що трапляється нечасто. Комунікація з віддаленими учнями організована, але має систематичний характер.

Модель «Здобувач освіти - Інтернет - Викладач». У цій моделі дистанційне навчання частково заміщає очне. Здобувач освіти постійно чи періодично взаємодіє з віддаленим педагогом. У процесі навчання використовуються різні формати занять, такі як дистанційні курси, семінари та консультації. Зі збільшенням кількості сеансів взаємодії підвищується і якість дистанційного навчання. Клас складається з учнів, які навчаються як очно, так і дистанційно. Заняття зазвичай проводяться дистанційно в межах додаткової освіти та мають на меті глибше освоєння окремих предметів чи тем, підготовку до вступу до вищих навчальних закладів тощо. У рідкісних випадках (наприклад, коли в очній школі немає потрібного педагога) дистанційний викладач проводить уроки з предметів, що є частиною основної шкільної програми [27].

Дистанційне навчання цього типу є доповненням до очного навчання. Зростає кількість доступних педагогів, спеціалістів, інформаційних ресурсів та комунікацій. Результати такого додаткового дистанційного навчання оцінюються за спеціальними завданнями для кожного курсу, і лише незначно перетинаються з результатами основної шкільної освіти, здебільшого доповнюючи їх.

У рамках розглянутих трьох моделей акцент робиться на отриманні додаткової освіти у дистанційній формі.

Модель «Здобувач освіти - Інтернет - Центр». Це модель, де дистанційне навчання порівнюється з очним і слугує засобом індивідуалізації освіти. Здобувачі навчаються у спеціалізованому дистанційному центрі, який надає можливості для розвитку творчого потенціалу. Це може бути повністю дистанційне навчання. Здобувачі (одна чи кілька груп) навчаються в одному освітньому середовищі, навіть якщо вони не належать до одного закладу. У віртуальних класах здобувачі перебувають на значній відстані один від одного, включаючи всіх учасників процесу. У такій моделі дистанційне навчання стає основною формою освіти або принаймні зрівнюється за обсягом з очним. Змінюється роль та значення усіх традиційних складових освіти, таких як цілі, зміст, форми навчання та критерії оцінки [24].

Модель «Здобувач освіти - Інтернет - ...». Дистанційне навчання в рамках цієї моделі здійснює функцію розподіленої освіти, що охоплює різні простори та часи. Отримувач освітніх послуг може навчатися в одному або кількох закладах. Така модель дозволяє гнучко враховувати індивідуальні особливості та потреби здобувача, а також формувати його персоналізований освітній шлях. Однак для ефективної реалізації цих можливостей необхідна висококваліфікована координація процесу навчання з боку тьютора чи іншого педагога-наставника, який працює в організованій педагогічній системі [42].

У наведених вище моделях дистанційного навчання не враховуються такі важливі параметри, як тип комунікації, синхронність взаємодії, її періодичність, а

також можливості інформаційно-освітнього середовища, яке забезпечує взаємодію. Без урахування цих аспектів неможливо створити повноцінну дидактичну та методичну систему. Згідно з дослідженнями О.О. Лаврентьєвої, пропонується шість моделей дистанційного навчання.

Перша модель «Навчання за принципом екстернату». Цей тип навчання спрямований на отримання освіти відповідно до екзаменаційних стандартів і призначений як для учнів середніх шкіл, так і для студентів, які не можуть відвідувати очні навчальні заклади.

Друга модель «Навчання в межах одного закладу». Це навчання для учнів, які не відвідують навчальний заклад очно, а проходять заочне або дистанційне навчання за допомогою новітніх інформаційних технологій.

Третя модель «Співпраця кількох ЗЗСО». Модель передбачає співпрацю кількох освітніх установ для розробки та впровадження програм заочного або дистанційного навчання, що дозволяє покращити якість навчання та знизити його витрати.

Четверта модель «Навчання у спеціалізованому освітньому закладі». Ця модель передбачає створення освітніх установ, спеціально орієнтованих на заочне чи дистанційне навчання, з акцентом на розробку мультимедійних курсів.

П'ята модель «Автономні навчальні системи». Навчання здійснюється повністю за допомогою телебачення, радіо, цифрових матеріалів на компакт-дисках, а також друкованих посібників.

Шоста модель «Неформальна інтегрована освіта з використанням мультимедійних програм». Цей тип освіти орієнтований на дорослих, які не змогли завершити своє навчання з різних причин [44].

Отже, існує велика кількість моделей дистанційного навчання, що пропонують різні підходи до організації освітнього процесу, які базуються на різних принципах. Огляд, наведений у роботі, не є вичерпним і не охоплює всі моделі дистанційного навчання. Результати порівняльного аналізу представлені в

таблиці 2.2. Якщо принцип застосовний, ставиться позначка «+», якщо ні — «-». Крім того, варто провести аналіз якісних та кількісних показників при впровадженні цього підходу.

Таблиця 2.2 – Вибір моделі дистанційної освіти

Критерій ефективності при організації процесу дистанційного навчання	Модель					
	1	2	3	4	5	6
можливість оцінки якості отриманих знань	+	+	+	+	-	-
рівень системної компетентності	+	+	+	-	-	-
рівень компетенції у розподілі ресурсів	+	+	+	+	+	+
технологічна компетентність майбутніх фахівців	-	-	-	-	-	-
здатність сприйняття інформації	+	+	+	+	+	+
ділові та особисті якості	+	+	+	+	+	-
здатність творчо мислити	-	-	-	-	-	-
здатність до міжособистісного спілкування	+	+	+	+	+	+
Сума балів:	6	7	6	5	4	3
Умовні позначення: 1 – навчання за типом екстернату; 2 – навчання на базі одного закладу (очно чи заочно); 3 – співпраця кількох закладів; 4 – навчання у спеціалізованому закладі; 5 – автономні навчальні системи; 6 – неформальна освіта						

Оскільки дистанційна освіта знаходиться на стадії розвитку, кількість моделей і методик їх використання з часом зростатиме та вдосконалюватиметься. Важливо адаптувати ці моделі до конкретних потреб здобувачів та викладачів, активно знайомити учасників освітнього процесу з наявними формами дистанційного навчання, залучати тих, хто прагне до самоосвіти, до таких занять і надавати їм більше можливостей для розвитку.

Аналіз таблиці 2.2 показує, що найбільш ефективними є моделі, засновані на одному закладі освіти, співпраці кількох освітніх установ та організації спеціалізованих центрів дистанційної освіти. Проте існують певні невирішені питання, які потребують уваги: наприклад, тестова форма перевірки знань у дистанційному навчанні не дозволяє належним чином оцінити компетентність у встановленні причинно-наслідкових зв'язків між історичними фактами та явищами. Також недостатньо уваги приділяється розвитку творчого мислення. Тому при розробці рекомендацій щодо удосконалення процесу дистанційної освіти варто врахувати ці аспекти.

Також необхідно провести аналіз дидактичних засобів дистанційного навчання для різних форм організації дистанційної освіти. У таблиці 2.3 представлено результати порівняльного аналізу моделей дистанційного навчання з точки зору можливості комплексного та ефективного впровадження дидактичних засобів. Якщо це можливе, ставиться позначка «+», а якщо це не доцільно – позначка «-».

Таблиця 2.3 – Порівняльний аналіз моделей дистанційного навчання за можливістю реалізації дидактичних засобів дистанційного навчання

Дидактичний засіб навчання	Модель					
	1	2	3	4	5	6
навчальні книги (підручники, методичне забезпечення)	-	+	+	-	-	-
електронні видання	+	+	+	+	+	+
мережеві навчальні матеріали	+	+	+	+	+	+
аудіо та відео матеріали	-	+	+	-	+	+
пакети прикладних програм	-	+	+	-	-	-
засоби віртуальної реальності	-	+	+	-	-	-
Сума балів:	2	6	6	2	3	3
Умовні позначення: 1 – навчання за типом екстернату; 2 – навчання на базі одного закладу (очно чи заочно); 3 – співпраця кількох закладів; 4 – навчання у спеціалізованому закладі; 5 – автономні навчальні системи; 6 – неформальна освіта						

Аналіз таблиці 2.3 показує, що за результатами порівняння дидактичних засобів та критеріїв ефективності дистанційної освіти для різних моделей організації навчання, рекомендовано використовувати модель дистанційної освіти на базі одного закладу, де поєднуються очна та дистанційна форми навчання [24].

Результати попереднього дослідження можна оформити у вигляді таблиці 2.4, а після цього перейти до формулювання рекомендацій для покращення освітнього процесу.

Таблиця 2.4 – Комплексна характеристика моделі дистанційного навчання історії у ЗЗСО

Критерій	Характеристика
система організації дистанційної освіти	на базі одного закладу при поєднанні очного та дистанційного навчання
дидактичні засоби навчання	друковані, електронні, мережеві засоби отримання знань
основні навички при організації дистанційного навчання	можливість оцінки якості отриманих знань; рівень системної компетентності; рівень компетенції у розподілі ресурсів; технологічна компетентність майбутніх фахівців; здатність сприйняття інформації; ділові та особисті якості; здатність творчо мислити; здатність до міжособистісного спілкування
форми проведення занять	очні; чат-заняття; заняття за допомогою засобів віддаленого зв'язку;
форми контролю знань	тести з контролем часу; стандартні засоби контролю знань ментальні карти
Підхід	ресурсно-орієнтований
удосконалення системи організації дистанційної освіти	полягає у застосуванні технології ментальних карт під час викладання дисциплін та перевірки знань, що сприятиме стимулюванню творчого мислення

Для розвитку творчих здібностей доцільно застосувати ресурсорієнтований підхід у навчальному процесі. Цей підхід передбачає комплексне використання різноманітних ресурсів – кадрових, технічних, технологічних та інформаційних. Оскільки обсяг інформації значний і потребує ефективної обробки, пропонується використовувати ментальні карти, які є ефективним інструментом для розв'язання цих завдань.

Техніка створення ментальних карт не тільки допомагає вирішувати зазначені проблеми, але також може бути корисним інструментом для розвитку мислення. Крім того, варто зазначити, що в майбутньому техніка mind mapping (мал. 2.6) може бути використана для контролю знань учнів. Таким чином, ця технологія відповідає основним вимогам щодо якості та процесу здобуття освіти.

Рисунок 2.6 – Приклад ментальної карти

Висновки до другого розділу

На основі проведеного дослідження можна зробити такі висновки, які сприятимуть удосконаленню системи дистанційного навчання в закладах загальної середньої освіти:

Аудіо- та відео-дидактичні засоби навчання стають основними інструментами у процесі викладання дисциплін в системі дистанційної освіти. З огляду на цифровізацію простору та економіки, очікується, що частка цих засобів буде зростати, що сприятиме розвитку додаткових навчальних інструментів, таких як віртуальна реальність та інші. За умов ефективного поєднання візуальних та аудіо супроводів досягається максимальна ефективність засвоєння матеріалів.

У процесі дистанційного навчання доцільно використовувати різноманітні засоби для подачі матеріалів. Окрім цифрових інструментів, важливо зберігати і використовувати друковані дидактичні засоби навчання. В дослідженні наведено основні вимоги до друкованих засобів для дистанційного навчання.

У цій кваліфікаційній роботі пропонується комплексне застосування дидактичних засобів для дистанційного навчання, що включає використання

аудіовізуальних матеріалів при викладанні, застосування соціальних мереж та комунікаційних платформ для аудіо- та відео-викладання, а також використання технології ментальних карт для оцінки якості засвоєння знань.

Основними критеріями організації навчання історії у закладах загальної середньої освіти за допомогою дистанційного навчання є не лише економічні, що полягають у оцінці рівня засвоєння знань, вмінь і навичок учнів та аналізі витрачених коштів, але й здатність до мотивації учнів.

При розробці форм і методів дистанційного навчання необхідно акцентувати увагу на постійній взаємодії між учнем та вчителем, враховуючи різні темпи засвоєння матеріалів. Уроки повинні бути інтерактивними, а основним напрямом удосконалення є візуалізація навчальних матеріалів та комбінування різних форм і засобів навчання.

У роботі запропоновано основні критерії оцінки ефективності дистанційного навчання, які можуть бути виражені через комбінований критерій, що враховує якість засвоєння матеріалу та витрати на підготовку учнів. Цей критерій має бути векторним, що дозволить його застосовувати для вдосконалення якості освітніх послуг, наданих за допомогою дистанційного навчання. Виходячи з рекомендацій теорії «Дослідження операцій», ефективність ДО в такій складній людино-машинній системі, як система дистанційного навчання (СДО), доцільно оцінювати векторним показником, що включає два параметри: Q - якість і V - вартість ДО: $E = (Q, V)$. Таким чином, усі можливі варіанти оцінки ефективності дистанційного навчання (E) можна зобразити як точку в двовимірній системі координат Q та V , що дасть змогу наочно побачити різні варіанти та вибрати найоптимальніший, використовуючи математичні методи дослідження операцій і системного аналізу. Для оцінки якості засвоєння матеріалу за допомогою методів дистанційної освіти запропоновано використовувати підхід TQM (тотального управління якістю), адаптований до освіти в закладах загальної середньої освіти. Враховуючи це, можна застосувати багаторівневу схему показників якості освіченості особистості.

Вивчені в роботі 12 показників дозволяють не лише ефективно оцінити рівень засвоєння навчального матеріалу, але й визначити напрями для вдосконалення освітніх послуг.

Для організації дистанційного навчання більш ефективними є моделі, засновані на одному навчальному закладі, на співпраці кількох освітніх установ, а також моделі, що передбачають створення спеціалізованих центрів дистанційної освіти. Проте є низка нерозв'язаних проблем, які потребують вирішення: тестові форми перевірки знань не завжди дозволяють визначити рівень засвоєння знань, зокрема щодо причинно-наслідкових зв'язків між історичними подіями. Це проявляється в тому, що у випускників шкіл відсутнє розуміння комплексних зв'язків між явищами і процесами, а також недостатня увага приділяється розвитку творчого мислення. Тому для удосконалення процесу дистанційної освіти варто використовувати ресурсно-орієнтований підхід, застосовуючи ментальні карти.

Дидактичні засоби дистанційного навчання будуть найбільш ефективними при навчанні на базі одного або кількох закладів, де застосовуються сучасні інформаційні технології для організації як очного, так і дистанційного навчання. Важливо забезпечити комплексне використання не лише традиційних засобів, таких як друковані, мережеві та електронні матеріали, але й новітніх інструментів: візуальних засобів та середовищ для створення віртуальної реальності.

У процесі дослідження були розглянуті основні переваги та механізм ресурсно-орієнтованого підходу в дистанційному навчанні. Запропоновано використовувати практику ментальних карт при викладанні історії в закладах загальної середньої освіти. Це дозволить сформувати навички встановлення причинно-наслідкових зв'язків між історичними подіями та фактами, стимулюючи при цьому творчі здібності, навички розв'язання пошукових завдань і вміння працювати в команді.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМ І МЕТОДІВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

3.1. Емпіричне дослідження форм і методів дистанційного навчання на уроках історії

Емпіричне дослідження форм і методів дистанційного навчання на уроках історії є ключовим елементом сучасної освітньої практики, яке дозволяє глибше зрозуміти ефективність і особливості впровадження інноваційних технологій у навчальний процес. В умовах глобальних змін, спричинених розвитком інформаційних технологій, а також викликами, які виникають через пандемії чи інші кризові ситуації, дистанційне навчання набуває особливої важливості.

У рамках дослідження були розглянуті різні форми та методи дистанційного навчання, що застосовуються на уроках історії в загальноосвітніх школах. Особлива увага була приділена таким аспектам, як доступність навчальних матеріалів, інтерактивність навчального процесу, можливості для самостійної роботи учнів та взаємодії з викладачем. Аналізувалися онлайн-платформи та інструменти, що дозволяють не лише передавати знання, але й забезпечують учням можливість активно взаємодіяти з матеріалом, проводити дослідження, обговорення та вирішення завдань.

Згідно з емпіричними даними, інтеграція мультимедійних ресурсів, відеоуроків, віртуальних екскурсій та інтерактивних завдань значно підвищує рівень засвоєння історичного матеріалу. Водночас, дослідження показало, що успішність дистанційного навчання залежить не тільки від технологічного забезпечення, але й від кваліфікації вчителів, готовності учнів до самостійної роботи та рівня їх мотивації.

Результати дослідження також підкреслюють важливість адаптації традиційних методів навчання до умов дистанційного формату. Наприклад, історичний аналіз, обговорення історичних подій і дослідження джерел можуть

бути набагато ефективнішими за використання цифрових платформ, що дозволяють візуалізувати історичні процеси за допомогою інтерактивних карт, хронологічних ліній та цифрових архівів.

Загалом, емпіричне дослідження показує, що дистанційне навчання історії є не лише необхідним у сучасному світі, але й має великий потенціал стати потужним інструментом для розвитку критичного мислення учнів, їх здатності до аналізу та самостійного дослідження історичних фактів. Щодо форм і методів дистанційного навчання історії в загальноосвітніх школах, були застосовані наступні підходи [31]:

- застосування теоретичних методів, таких як аналіз, синтез, абстрагування, індукція та дедукція;
- використання емпіричних методів, зокрема психодіагностичних технік, таких як опитувальник "Соціально-психологічна адаптація (СПА)" (К. Роджерс та Р. Даймонд), опитувальник "Мотивація успіху і страх невдачі (МУН)" (А. Реан) та опитувальник "Мотивація навчальної діяльності: рівні й типи" (І. Домбровська);
- застосування методів обробки даних, включаючи якісні та кількісні, такі як методи описової статистики змінних і t-критерій Стьюдента.

Для першого етапу дослідження форм і методів дистанційного навчання учнів історії в загальноосвітніх школах була обрана вибірка з двох груп: експериментальної та контрольної, кожна з яких складалася з 20 осіб (усього 40 осіб), рівномірно розподілених за статтю та віком.

На першому етапі була сформована проміжна вибірка, яка включала 28 осіб з низьким рівнем адаптації (менше 50% за шкалою "Соціально-психологічна адаптація (СПА)" (К. Роджерс та Р. Даймонд)). Ця вибірка була випадковою, тому кожна група (контрольна та експериментальна) містила по 14 осіб.

На другому етапі вибірка була доповнена за допомогою методу рандомізації, з урахуванням рівномірного розподілу за статтю та віком, ще 12 особами (по 6

осіб до кожної групи) з первинної вибірки. Таким чином, обидві групи – контрольна та експериментальна – були рівномірно розподілені за віком та статтю.

Контрольна група мала наступні особливості (табл. 3.1 й табл. 3.2).

Таблиця 3.1 – Описові статистики за результатами контрольної групи

Методики	Шкали	N	Середнє значення, μ	Медіана, me	Мода, Mo	Мінімум значень	Максимум значень
«Соціально-психологічна адаптація (СПА)»	Адаптація	20	48,6	48	48	41	66
	Самоприйняття	20	58,85	60	49 ¹	45	71
	Прийняття інших	20	55,2	57	57 ¹	41	66
	Емоційний комфорт	20	48,4	46	46	37	68
	Інтернальність	20	62,45	63,50	59	50	73
	Прагнення домінування	20	57,55	60	63	43	63
«Мотивація успіху і боязнь невдачі (МУН)»	МУН загальна шкала	20	12,9	13,50	16	6	17
«Мотивація навчальної діяльності: рівні і типи»	Пізнавальні мотиви	20	2,45	2,74	2,8 ¹	0,87	3,53
	Соціальні мотиви	20	2,17	2,20	1,27	1,13	3,4

Таблиця 3.2 – Розподіл результатів досліджуваних контрольної групи

Методики	Шкали	N	К-сть осіб	% осіб
«Соціально-психологічна адаптація (СПА)»	Адаптація	20	6	30,00%
	Самоприйняття	20	16	80,00%
	Прийняття інших	20	15	75,00%
	Емоційний комфорт	20	8	40,00%
	Інтернальність	20	20	100,00%
	Прагнення домінування	20	17	85,00%

«Мотивація я успіху і боязнь невдачі (МУН)»	Надія на успіх	20	10	50,00%
	Орієнтація невизначена	20	7	35,00%
	Уникнення невдачі	20	3	15,00%
«Мотивація навчальної діяльності: рівні і типи»	Пізнавальні мотиви	20	11	55,00%
	Соціальні мотиви	20	8	40,00%
	Обидва мотиви домінуючі	20	1	5,00%

За результатами контрольної групи, до якої застосовувалася методика «Соціально-психологічна адаптація (СПА)» (К. Роджерс, Р. Даймонд, адаптація К. Осницького), були отримані такі показники:

1. Адаптація:

- 30% учасників мають рівень адаптації понад 50%.
- Середнє значення адаптації складає 48,6.
- Мода та медіана рівні і становлять 48.

2. Самоприйняття:

- 80% учасників мають рівень самоприйняття вище 50%.
- Середнє значення самоприйняття становить 58,85.
- Мода (мінімальне значення) і медіана дорівнюють 49 та 60 відповідно.

3. Прийняття інших:

- 75% учасників мають рівень прийняття інших понад 50%.
- Середнє значення прийняття інших складає 55,2.
- Мода та медіана однакові і становлять 57.

4. Емоційний комфорт:

- 40% учасників мають рівень емоційного комфорту вище 50%.
- Середнє значення емоційного комфорту складає 48,4.
- Мода та медіана дорівнюють 46.

5. Інтернальність:

- 100% учасників мають рівень інтернальності вище 50%.

- Середнє значення інтернальності складає 62,45.
- Мода та медіана становлять 59 та 63,5 відповідно.

Згідно з результатами шкали "Прагнення домінування", 85% учасників виявляють виражене прагнення до домінування, з середнім значенням 57,55. Мода та медіана дорівнюють 59 та 63,5 відповідно.

У контексті методики "Мотивація успіху і страх невдачі" (А. Реан) були виявлені такі характеристики:

Середнє значення загальної шкали становить 12,9, при цьому мода та медіана дорівнюють 16 і 13,5 відповідно.

Вибірка показала, що більшість (50%) учасників орієнтуються на досягнення успіху, 35% мають невизначену мотивацію, а 15% виявляють схильність до уникнення невдач.

При дослідженні форм і методів дистанційного навчання на уроках історії в загальноосвітніх школах важливо враховувати вплив таких факторів, як прагнення до домінування та тип мотивації (орієнтація на успіх, невизначеність та уникнення невдач), оскільки вони можуть впливати на успішність і задоволеність учнів.

За результатами методики "Мотивація навчальної діяльності: рівні і типи" (І. Домбровська) було виявлено такі особливості:

Пізнавальні мотиви:

Середнє значення шкали становить 2,45.

Мода (мінімальне значення) та медіана дорівнюють 2,8 та 2,74.

Соціальні мотиви:

Середнє значення шкали становить 2,17.

Мода та медіана дорівнюють 1,27 та 2,20.

Загалом, пізнавальні мотиви переважають над соціальними: 55% учасників виявляють виражений інтерес до пізнання, тоді як 40% акцентують увагу на соціальних мотивах. 5% осіб виявили обидва типи мотивації на однаковому рівні. У контексті дистанційного навчання на уроках історії в загальноосвітніх школах

важливо врахувати, як високий рівень пізнавальної мотивації може підвищити ефективність вивчення матеріалу, а соціальні мотиви можуть сприяти розвитку взаємодії між учнями та використанню різних форм і методів дистанційного навчання.

Експериментальна група мала наступні особливості (табл. 3.3 й табл. 3.4):

Таблиця 3.3 – Описові статистики результатів експериментальної групи

Методики	Шкали	N	Середнє значення, μ	Медіана, me	Мода, Mo	Мінімум значень	Максимум значень
«Соціально-психологічна адаптація (СПА)»	Адаптація	20	48,7	47,5	49	42	61
	Самоприйняття	20	59,35	61	58	33	77
Методики	Шкали	N	Середнє значення, μ	Медіана, me	Мода, Mo	Мінімум значень	Максимум значень
«Соціально-психологічна адаптація (СПА)»	Прийняття інших	20	53	54,5	62	30	66
	Емоційний комфорт	20	50,15	50	49	35	61
	Інтернальність	20	64,7	64,5	63	52	73
	Прагнення домінування	20	58,3	60	62	39	72
вдача успіху і боязнь невдачі (МУН)	МУН загальна шкала	20	12,65	13,5	14	6	16
«Мотивація навчальної діяльності: рівні і типи»	Пізнавальні мотиви	20	2,71	2,7	2,67	1,07	3,8
	Соціальні мотиви	20	1,85	1,74	1,13	1,13	3

Таблиця 3.4 – Розподіл результатів досліджуваних експериментальної групи

Методики	Шкали	N	К-сть осіб	% осіб
«Соціаль но-психологічна адаптація (СПА)»	Адаптація	20	6	30,00%
	Самоприйняття	20	17	85,00%
	Прийняття інших	20	14	70,00%
	Емоційний комфорт	20	10	50,00%

	Інтернальність	20	20	100,00%	
	Прагнення домінування	20	17	85,00%	
«Мотивація успіху і боязнь невдачі (МУН)»	Надія на успіх	20	10	50,00%	
	Орієнтація невизначена	20	8	40,00%	
	Уникнення невдачі	20	2	10,00%	
«Мотивація навчальної діяльності: рівні і типи»	Пізнавальні мотиви		20	18	90,00%
	Соціальні мотиви		20	2	10,00%

За результатами методики "Соціально-психологічна адаптація (СПА)" (К. Роджерс, Р. Даймонд, адаптація К. Осницького) виявлені наступні особливості:

1. Адаптація:

- 30% учасників мають рівень адаптації вище 50%.
- Середнє значення адаптації становить 48,7.
- Мода та медіана дорівнюють 49 і 47,5 відповідно.

2. Самоприйняття:

- 85% учасників мають рівень вище 50%.
- Середнє значення самоприйняття складає 59,35.
- Мода та медіана становлять 58 і 61 відповідно.

3. Прийняття інших:

- 70% учасників мають рівень вище 50%.
- Середнє значення прийняття інших становить 53.
- Мода та медіана однакові і дорівнюють 62 та 54,5 відповідно.

4. Емоційний комфорт:

- 50% учасників мають рівень вище 50%.
- Середнє значення емоційного комфорту становить 50,15.

- Мода та медіана однакові і складають 49 і 50 відповідно.

5. Інтернальність:

- 100% учасників мають рівень вище 50%.
- Середнє значення інтернальності складає 64,7.
- Мода та медіана дорівнюють 63 і 64,5 відповідно.

6. Прагнення домінування:

- 85% учасників мають рівень вище 50%.
- Середнє значення прагнення до домінування становить 58,3.
- Мода та медіана дорівнюють 62 і 60 відповідно.

За результатами методики "Мотивація успіху і страх невдачі" виявлено такі особливості вибірки:

1. Загальна шкала:

- Середнє значення становить 12,65.
- Мода та медіана дорівнюють 14 і 13,5 відповідно.

2. Орієнтація мотивації:

- 50% учасників мають орієнтацію на успіх.
- 40% мають невизначену орієнтацію мотивації.
- 10% виявили схильність до уникнення невдач.

За методикою "Мотивація навчальної діяльності: рівні і типи" (І. Домбровська) виявлені наступні особливості вибірки:

1. Пізнавальні мотиви:

- Середнє значення складає 2,71.
- Мода та медіана дорівнюють 2,67 та 2,7 відповідно.

2. Соціальні мотиви:

- Середнє значення дорівнює 1,85.
- Мода та медіана складають 1,13 і 1,74 відповідно.
- 90% учасників виявили пізнавальні мотиви.
- 10% вказали на важливість соціальних мотивів.

Результати контрольної групи наведені в таблицях 3.5 та 3.6.

Таблиця 3.5 – Описові статистики результатів контрольної групи

Методики	Шкали	N	Середнє значення, μ	Медіан а, me	Мода, Mo	Мінімум значень	Максимум значень
«Соціально-психологічна адаптація (СПА)»	Адаптація	20	48,65	47,5	50	40	65
	Самоприйняття	20	58,3	60	51	45	70
	Прийняття інших	20	55,55	57	57	42	69
	Емоційний комфорт	20	49	48	43	40	61
	Інтернальність	20	62,1	62	67	50	74
	Прагнення домінування	20	56,45	57	48	47	68
«Мотивація успіху і бязнь невдачі (МУН)»	МУН загальна шкала	20	13,1	14,5	12 ¹	6	17
«Мотиваціанавчальної діяльності: рівні і типи»	Пізнавальні мотиви	20	2,47	2,55	1,47	0,93	5,33
	Соціальні мотиви	20	2,23	2,34	1,13	0,93	3,67

Таблиця 3.6 – Частоти показників за результатами результатів контрольної групи (ретест)

Методики	Шкали	N	К-сть осіб	% осіб
«Соціально-психологічна адаптація (СПА)»	Адаптація	20	9	45,00%
	Самоприйняття	20	16	80,00%
	Прийняття інших	20	16	80,00%
	Емоційний комфорт	20	9	45,00%

	Інтернальність	20	20	100,00%
	Прагнення домінування	20	17	85,00%
«Мотивація успіху і боязнь невдачі (МУН)»	Надія на успіх	20	11	55,00%
	Орієнтація невизначена	20	7	35,00%
	Уникнення невдачі	20	2	10,00%
«Мотивація навчальної діяльності: рівні і типи»	Пізнавальні мотиви	20	12	60,00%
	Соціальні мотиви	20	8	40,00%

За результатами методики "Соціально-психологічна адаптація (СПА)" (К. Роджерс, Р. Даймонд, адаптація К. Осницького) було виявлено наступні особливості:

1. Адаптація:

- 45% учасників мають рівень адаптації вище 50%.
- Середнє значення адаптації становить 48,65.
- Мода та медіана дорівнюють 50 і 47,5 відповідно.

2. Самоприйняття:

- 80% учасників мають рівень вище 50%.
- Середнє значення самоприйняття становить 58,3.
- Мода та медіана дорівнюють 51 і 60 відповідно.

3. Прийняття інших:

- 80% учасників мають рівень вище 50%.
- Середнє значення прийняття інших становить 55,55.
- Мода та медіана рівні і складають 57.

4. Емоційний комфорт:

- 45% учасників мають рівень вище 50%.
- Середнє значення емоційного комфорту становить 49.

- Мода та медіана рівні і дорівнюють 57.

5. Інтернальність:

- 100% учасників мають рівень вище 50%.
- Середнє значення інтернальності становить 62,1.
- Мода та медіана становлять 67 і 62 відповідно.

6. Прагнення до домінування:

- 85% учасників мають рівень вище 50%.
- Середнє значення прагнення до домінування становить 56,45.
- Мода та медіана дорівнюють 48 і 57 відповідно.

За методикою "Мотивація успіху і страх невдачі" виявлені такі особливості вибірки:

1. Загальна шкала:

- Середнє значення становить 13,1.
- Мода та медіана дорівнюють 14,5 і 12 відповідно.

2. Орієнтація мотивації:

- 55% учасників орієнтовані на успіх.
- 35% мають невизначену орієнтацію мотивації.
- 10% проявили схильність до уникнення невдач.

За методикою "Мотивація навчальної діяльності: рівні і типи" (І. Домбровська) виявлено такі особливості вибірки:

1. Пізнавальні мотиви:

- Середнє значення складає 2,47.
- Мода та медіана дорівнюють 1,47 і 2,55 відповідно.

2. Соціальні мотиви:

- Середнє значення складає 2,23.
- Мода та медіана дорівнюють 1,13 і 2,34 відповідно.
- 60% учасників виявили виражений інтерес до пізнання (пізнавальні мотиви).

- 40% зазначили важливість соціальних мотивів.

Для виявлення суттєвих відмінностей між групами було застосовано t-критерій Стюдента для парних вибірок. За результатами експериментальної групи виявлено значущі зміни до та після психологічного впливу (див. таблиці 3.7).

Таблиця 3.7 – Аналіз результатів експериментальної групи за допомогою t-критерію Стюдента (пошук значущих відмінностей між вибірками)

Методики	Шкали	t-критерій	Значущість	Різниця середніх значень
«Соціально-психологічна адаптація (СПА)»	Адаптація	-2,497	0,022	-1,7
	Самоприйняття	2,123	0,047	1,05
	Емоційний комфорт	-2,346	0,030	-1,6
«Мотивація успіху і боязнь невдачі (МУН)»	МУН загальна шкала	-2,445	0,024	-0,75
«Мотивація навчальної діяльності: рівні і типи»	Соціальні мотиви	-2,421	0,026	-0,123

Отримані результати аналізу свідчать про наступне:

За шкалою "Адаптація" методики "Соціально-психологічна адаптація (СПА)" виявлена значуща різниця ($t = -2,497$; $p \leq 0,05$). Середнє значення зменшилося на 1,7, що вказує на покращення показників адаптації.

За шкалою "Самосприйняття" методики "Соціально-психологічна адаптація (СПА)" виявлена значуща різниця ($t = 2,123$; $p \leq 0,05$). Середнє значення збільшилося на 1,05, що свідчить про покращення самосприйняття.

За шкалою "Емоційний комфорт" методики "Соціально-психологічна адаптація (СПА)" виявлена значуща різниця ($t = -2,346$; $p \leq 0,05$). Середнє значення зменшилося на 1,6, що свідчить про покращення емоційного комфорту.

За загальною шкалою методики "Мотивація успіху і страх невдачі (МУН)" виявлена значуща різниця ($t = -2,445$; $p \leq 0,05$). Середнє значення знизилося на 0,75, що вказує на покращення результатів за цією шкалою.

За шкалою домінантності соціальних мотивів методики "Мотивація навчальної діяльності: рівні і типи" виявлена значуща різниця ($t = -2,421$; $p \leq 0,05$).

Результати аналізу контрольної групи, яка не піддавалася психологічному впливу, не показали значущих змін. Подробиці наведені у таблиці аналізу за допомогою t-критерію Стьюдента в додатку Д.

3.2. Модульно-розвивальний підхід у викладанні історії на платформі дистанційного навчання

Викладання історії в умовах дистанційного навчання ставить перед педагогами нові виклики, оскільки необхідно не тільки передавати знання, але й активно залучати учнів до процесу пізнання історичних подій і розвивати їхні аналітичні, критичні та дослідницькі здібності. Одним із ефективних підходів для реалізації цих завдань є модульно-розвивальний підхід, який дає змогу організувати навчальний процес таким чином, щоб кожен етап навчання був спрямований на розвиток учня та його активну участь у власному навчанні.

Модульно-розвивальний підхід є системою організації навчального процесу, за якої навчальний матеріал розбивається на окремі модулі, кожен з яких охоплює певний аспект навчальної програми. Модулі зазвичай включають кілька взаємопов'язаних тем і завдань, що сприяють розвитку конкретних умінь і знань у учнів [21].

У контексті історії модульно-розвивальний підхід має на меті не просто передати учням факти, але й навчити їх працювати з історичними джерелами, розвивати навички аналізу, порівняння та інтерпретації подій. Цей підхід органічно поєднується з дистанційними технологіями навчання, оскільки надає можливість гнучко планувати та реалізовувати навчальний процес за допомогою електронних платформ і інструментів.

Модульно-розвивальний підхід у навчанні є сучасною та ефективною педагогічною стратегією, яка орієнтована на індивідуалізацію та активізацію навчального процесу. В основі цього підходу лежить ідея організації навчання через послідовні та логічно зв'язані між собою модулі, кожен з яких фокусується на розвитку конкретних умінь, знань та навичок учнів. Основні принципи модульно-розвивального підходу можна описати наступним чином:

Модульно-розвивальний підхід передбачає поділ навчального матеріалу на модулі, які є автономними, але водночас органічно пов'язаними між собою. Кожен модуль охоплює певну тему або набір тем і має чітко визначену мету та завдання, що сприяє досягненню кінцевої мети курсу або навчальної програми. Це забезпечує системність навчання і дозволяє створити логічно послідовну картину знань [27].

У викладанні історії один модуль може бути присвячений вивченню однієї історичної епохи або важливої події (наприклад, "Давньоримська імперія"), інший — вивченню її впливу на подальший розвиток цивілізацій ("Наслідки падіння Риму").

Модульно-розвивальний підхід дає можливість врахувати різний рівень знань і навичок учнів, що особливо важливо в умовах сучасної освіти. Завдяки цьому підходу вчитель може гнучко адаптувати матеріал під індивідуальні потреби учнів, пропонуючи додаткові завдання для тих, хто має вищий рівень підготовки, та підтримку для тих, хто потребує додаткової допомоги.

Під час вивчення історії певного періоду учням з високим рівнем знань можуть бути запропоновані додаткові дослідницькі завдання (аналіз документів, створення презентацій), а для учнів, що потребують більше часу, — опорні матеріали, відео та спрощені варіанти завдань.

Цей принцип передбачає постійну активну участь учнів у процесі навчання. Модульно-розвивальний підхід стимулює учнів до самостійної роботи, критичного мислення, розв'язання проблем, обговорення матеріалу, аналізу ситуацій та виконання різноманітних практичних завдань.

Учні можуть активно працювати з історичними джерелами (документи, карти), аналізувати причинно-наслідкові зв'язки, брати участь в онлайн-дискусіях або виконувати інтерактивні завдання на платформах, таких як Google Classroom або Moodle[41].

Модульно-розвивальний підхід передбачає систематичне оцінювання учнів на кожному етапі їх навчання. Оцінка не є тільки кінцевим етапом, а є важливим інструментом для зворотного зв'язку, допомагаючи учням розуміти свої слабкі і сильні сторони, а вчителям — коригувати стратегію навчання.

Учитель може оцінювати результати виконання учнями завдань у модулі через тести, проекти, есе або інші форми оцінки, після чого надає індивідуальні коментарі та рекомендації щодо поліпшення навчальних досягнень.

Модульно-розвивальний підхід забезпечує можливість постійного удосконалення як змісту, так і організації навчального процесу. Педагоги можуть адаптувати модулі в залежності від результатів учнів, рівня їх засвоєння матеріалу та змін у контексті (наприклад, введення нових навчальних технологій або зміни в програмах).

Вчитель може додавати нові матеріали, актуалізувати тему або змінювати форму завдань відповідно до зворотного зв'язку учнів і результатів їхніх робіт [45].

Один із важливих аспектів модульно-розвивального підходу — це підвищення мотивації учнів до навчання через різноманіття завдань, які викликають цікавість і дозволяють учням відчувати прогрес у навчанні. Використання різних форм роботи (проекти, дослідження, інтерактивні вправи) мотивує учнів бути активними, динамічними і зацікавленими в результатах.

Наприкінці кожного модуля учням можна запропонувати завдання для самооцінки або створити проекти, де учні можуть продемонструвати свої досягнення у форматі творчих робіт, що сприяє збереженню інтересу до навчання.

Модульно-розвивальний підхід також орієнтований на активну співпрацю учнів, що сприяє розвитку комунікативних і колабораційних навичок. Це важливо, оскільки на сучасному етапі освіти значну увагу приділяють умінням працювати в команді.

Учні можуть працювати в малих групах для виконання спільних проектів або задач, що дозволяє не тільки розвивати навички співпраці, а й обговорювати різні точки зору на історичні події.

Модульно-розвивальний підхід дозволяє організувати інтеграцію між різними навчальними дисциплінами. Наприклад, під час вивчення історії можна включити елементи географії, літератури, економіки, що дає більш глибоке розуміння вивченого матеріалу [24].

Вивчаючи історію певного періоду, учні можуть паралельно аналізувати економічні та культурні аспекти того часу, співвідносити події з глобальними процесами.

У рамках модульно-розвивального підходу навчальний матеріал ділиться на модулі, що відповідають за вивчення конкретних історичних періодів або явищ (наприклад, "Київська Русь у IX–XI ст.", "Феодальна роздробленість Русі", "Велика французька революція").

Кожен модуль має своє конкретне завдання, яке учень має виконати, що включає не тільки засвоєння знань, а й розвиток умінь та навичок.

У кожному модулі передбачені інтерактивні завдання, дискусії, аналіз джерел та інші форми роботи, які стимулюють учнів до активної діяльності.

Для кожного модуля встановлюються критерії оцінювання, які дають змогу вчителю отримати зворотний зв'язок і коригувати подальшу навчальну діяльність учня.

У рамках дистанційного навчання на платформі для вивчення історії модульно-розвивальний підхід допомагає створювати динамічні курси, що поєднують теоретичний матеріал, інтерактивні завдання та різноманітні форми оцінювання. Платформи для дистанційного навчання, такі як Google Classroom, Moodle та Edmodo, дають можливість вчителям створювати інтерактивні модулі, які можуть включати лекції, відеоуроки, практичні завдання, форуми для обговорень, опитування та тести [25].

Структура модулю на платформі дистанційного навчання

У першому розділі модуля учні знайомляться з темою уроку, основними цілями та завданнями. Це може бути короткий відеофрагмент або презентація, що пояснює контекст історичних подій.

Основна частина: Цей блок містить текстові матеріали, відео, презентації та посилання на джерела. Важливим елементом є інтерактивні завдання, які дозволяють учням глибше зануритися в тему. Наприклад, завдання на аналіз історичних карт, джерел або документів, що стосуються конкретних подій.

Інтерактивні завдання: У цьому розділі учні виконують тести, вікторини, аналітичні вправи або роботу з історичними документами. Платформи надають можливості для створення автоматизованих тестів або інтерактивних карт, що сприяє розвитку навичок самостійного навчання.

Після завершення модуля учні отримують зворотний зв'язок від викладача через платформи для коментарів, оцінювання виконаних завдань або у вигляді додаткових рекомендацій для поглибленого вивчення[21].

Модульно-розвивальний підхід дозволяє врахувати різний рівень знань і навичок учнів, надаючи можливість для самостійної роботи та розвитку особистих темпів навчання.

Завдяки дистанційним платформам можна легко адаптувати уроки до індивідуальних потреб учнів, що дозволяє надавати додаткові матеріали тим, хто потребує більше часу для засвоєння, або поглиблені завдання для тих, хто хоче розвивати свої знання далі.

Модульно-розвивальний підхід у поєднанні з інтерактивними технологіями дає можливість учням не тільки отримувати знання, але й активно взаємодіяти з навчальним матеріалом, обговорювати теми з однокласниками і викладачем, виконувати практичні завдання.

Завдяки роботі з історичними джерелами, документами, картами, учні мають можливість досліджувати історичні події з різних точок зору, що сприяє розвитку критичного мислення.

Приклад використання модульно-розвивального підходу на платформі Google Classroom

Розглянемо приклад створення модульного курсу з історії на платформі Google Classroom.

Тема модуля: "Феодальна роздробленість Русі (X–XIII ст.)"

Вступна частина: Учні отримують посилання на відео, яке пояснює, що таке феодальна роздробленість, і чому цей період був важливим для історії Русі. Це відео супроводжується тестом, в якому учні повинні вибрати правильні відповіді щодо основних причин роздробленості.

Основна частина: Учнімає доступ до презентації, що детально розкриває процес феодальної роздробленості, а також до історичних карт, які дозволяють побачити розподіл територій між князівствами.

Інтерактивне завдання: Учні повинні виконати завдання на аналіз історичних джерел — документа або літопису, що стосується феодальної

розробленості. Вони повинні вказати, які фактори стали основними причинами цього процесу.

Підсумки: Після виконання завдань учні отримують зворотний зв'язок від вчителя в Google Classroom, а також проходять фінальний тест для перевірки своїх знань з теми.

Висновки до третього розділу

У результаті проведеного дослідження, присвяченого удосконаленню форм і методів дистанційного навчання історії в закладах загальної середньої освіти, було виявлено, що цей підхід може стати дієвим і сприяти покращенню якості освіти. Емпіричне дослідження дозволило систематизувати та оцінити різні форми дистанційного навчання, ідентифікувати їхні переваги та недоліки, а також визначити специфічні особливості, які слід враховувати при їхньому впровадженні в контексті викладання історії.

Модульно-розвивальний підхід є ефективним способом організації навчання історії на платформі дистанційного навчання, оскільки він сприяє не тільки передаванню знань, а й розвитку ключових навичок учнів, таких як аналітичне мислення, дослідницька діяльність та здатність до самостійного навчання. Завдяки використанню платформ, таких як Google Classroom, Moodle, Zoom, можна створювати інтерактивні.

На основі отриманих результатів розроблені методичні рекомендації, які враховують особливості викладання історії в умовах дистанційного формату.

Отже, розділ надає обґрунтовані висновки та практичні рекомендації, які можуть слугувати джерелом інформації для вчителів, методистів та інших фахівців, які зацікавлені в подальшому удосконаленні дистанційного навчання історії в середній освіті.

ВИСНОВКИ

У процесі проведеного дослідження в магістерській роботі ми дійшли наступних висновків:

У ході поняттєвого аналізу форм і методів дистанційного навчання на уроках історії було виявлено різноманітні підходи та практики, що використовуються в системі загальної середньої освіти. Зокрема, розглядалися традиційні відеолекції, інтерактивні віртуальні тури, а також колаборативні відпрацювання завдань через платформи електронного навчання.

Одним із ключових висновків є те, що дистанційне навчання історії вимагає вдосконалення традиційних методів викладання. Застосування технологій та інтерактивних методів сприяє покращенню засвоєння матеріалу та активізації пізнавальної діяльності учнів. Деякі з форм дистанційного навчання, такі як віртуальні екскурсії та онлайн-групова робота, виявились особливо ефективними у забезпеченні активної участі студентів та створенні зручного простору для вивчення історії. Водночас, необхідно враховувати індивідуальні особливості учнів та розробляти гнучкі підходи для врахування різних стилів навчання.

Результати нашого емпіричного дослідження форм і методів дистанційного навчання на уроках історії вказують на широкий спектр можливостей і викликів, які виникають при впровадженні цих підходів в систему загальної середньої освіти.

Під час дослідження виявлено, що синхронні форми дистанційного навчання, такі як відеоконференції та онлайн-дискусії, сприяють активній взаємодії учнів та вчителів, а також створюють можливість для спільного вивчення матеріалу. Однак, існують труднощі в організації синхронних занять, такі як різниця в часових поясах, технічні проблеми та нестабільність Інтернет-з'єднання. З іншого боку, асинхронні форми, наприклад, відеолекції та інтерактивні онлайн-курси, дозволяють учням працювати з матеріалом у зручний

для них час та темп. Проте, існує ризик втрати взаємодії та спільного вивчення, а також низька активність учнів.

Висновуючи, можна стверджувати, що оптимальний підхід полягає в комбінації синхронних і асинхронних форм дистанційного навчання. Це дозволяє поєднати переваги обох підходів, забезпечити гнучкість та активність учнів, а також забезпечити можливість для індивідуалізованого навчання.

Для удосконалення дистанційного навчання історії у системі загальної середньої освіти важливо акцентувати на розвитку інтерактивних методів та платформ, забезпеченні педагогічної підготовки вчителів, індивідуалізації підходів до учнів та забезпеченні технічних можливостей. Комплексний підхід, який враховує потреби всіх учасників, є важливою передумовою ефективного та якісного дистанційного навчання історії в загальній середній освіті.

Загалом, дослідження показало, що ефективне дистанційне навчання історії вимагає поєднання різноманітних методів та форм, спрямованих на стимулювання інтересу та розуміння історичних подій учнями. Розвиток та впровадження нових технологій в освітній процес сприятиме покращенню якості дистанційної освіти і підвищить рівень засвоєння історичних знань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабичева Л. Збірник: Адаптація (методики, поради, рекомендації). URL: <https://vseosvita.ua/library/zbirnik-adaptacia-metodiki-poradirekomendacii216714.html>
2. Бахрушин В. Є. Методи аналізу даних : навчальний посібник для студентів. Запоріжжя : КПУ, 2021. 268 с.
3. Блог Тоні Бьюзена. URL: <http://www.thinkbuzan.com/intl>.
4. Бондаренко О.М. Дистанційні технології в навчанні: підручник. Київ: Видавництво "Шкільний світ", 2021. 119 с.
5. Гавриш Н.В. Мультимедійні технології в освіті: навчальний посібник. Львів: Видавництво "Світ", 2019. 218 с.
6. Грищенко О.В. Дистанційне навчання як засіб підвищення ефективності вивчення історії у ЗЗСО. Київ: Видавництво "Освіта", 2020. 291 с.
7. Данилович К. Ефективність дистанційного навчання: рекомендації та практичні поради. URL: <http://blog.ed-era.com/iefektivnist-distantiinogho-navchannia/>
8. Дистанційне навчання: психологічні засади : монографія / М.Л. Смульсон, Ю.І. Машбиць, М.І. Жалдак та ін.; за ред. М.Л. Смульсон. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2020. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/3148/1/distan%20education.PDF>
9. Дідух М. Проблеми й основні напрями адаптації студентів до умов навчання в закладах вищої освіти. *Юридична психологія*. №2 (25). 2019. URL: <https://doi.org/10.33270/03192502.61>
10. Дослідження особливостей мотивації до навчання курсантів-першокурсників. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/search/article?articleId=1941750>
11. Желіба О. Складаємо історичний портрет. *Історія України*. 2016. № 42. С.16-17.

- 12.Іванова Н.М. Методи використання відеолекцій у процесі дистанційного навчання історії. Львів: Видавництво "Світ історії". 2019. 175 с.
- 13.Кіндрат І. Використання інтелект-карт у плануванні та організації освітнього процесу. *Нова педагогічна думка*. 2018. № 4. С. 153-156.
- 14.Коваленко І.С. Електронні засоби в навчальному процесі: практичний посібник. Харків: Видавництво "Основа". 2018. 194 с.
- 15.Ковальчук І.П. Особливості використання віртуальних екскурсій у навчанні історії. Львів: Видавництво "ГалАктив", 2019. С. 65 – 70.
- 16.Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: навч. посібник. Київ: Знання, 2016. 271 с.
- 17.Максименко С. Д. Розвиток психіки в онтогенезі: в 2-х т. / С. Д. Максименко. Київ: Форум, 2019. Т. 1: Теоретико методологічні проблеми генетичної психології. 284 с.
- 18.Мельник О.М. "Ефективність використання онлайн-тестів у вивченні історії в середній школі". Київ: Видавництво "Шкільний світ", 2022. С. 56 – 58.
- 19.Міністерство освіти і науки України. Дистанційна освіта. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/distancijna-osvita>
- 20.Панькович О. Проблеми адаптації у вищому закладі освіти: методики індивідуальнопсихологічного консультування. *Психологічна адаптація студентів першого курсу до умов навчання у вищому закладі освіти*: зб. наук. ст. Луцьк: Держ. ун-т ім. Лесі Українки, 2019. С.70-71.
- 21.Педагогічні аспекти відкритого дистанційного навчання / за ред. О.О.Андрєєва, В.М. Кухаренка. ХНАДУ, Харків: «Міськдрук». 2019. С. 21 – 32.
- 22.Петренко Л.І. Інтерактивні технології у викладанні історії: дистанційні аспекти. Харків: Видавництво "Шлях освіти", 2021. С. 17 – 25.
- 23.Подшивайлов Ф. М. Теоретико-методологічні засади визначення поняття мотиваційної сфери особистості. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2017. № 10 (41). С. 29 – 35.

24. Подшивайлов Ф.М. Мотиваційна сфера особистості: діагностично розвивальний путівник: методичні рекомендації. Київ: Інститут обдарованої дитини. 2017. С. 21 – 28. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/12971/1/F_Podshyvailov_O_Serhieienkova_Motyvatsiyna_sfera_osobistosti.pdf
25. Полякова І.О. Використання Інтернет-ресурсів у викладанні історії: методичний посібник. Одеса: Видавництво "Герда", 2017. 257 с.
26. Прибилова В.М. Проблеми та переваги дистанційного навчання у вищих навчальних закладах України. URL: <https://periodicals.karazin.ua/issuesedu/article/view/8791>
27. Ржевська-Штефан. З. Особливості мотивації студентів-першокурсників в умовах дистанційного карантинного навчання. 2021. URL: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2021.14\(59\).09](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2021.14(59).09)
28. Романенко В.С. Роль відеоматеріалів у формуванні історичної компетентності учнів. Дніпро: Видавництво "Наука і освіта", 2018. С. 14 – 25.
29. Рукавішнікова О. В. Теоретичні питання організації дистанційного навчання в освітній роботі. URL: <http://www.mcppv.ho.ua/docs/rukavishnikova01.htm>
30. Савченко О.В. Теорія і практика використання віртуальних музеїв у вивченні історії. Дніпро: Видавництво "Медобори", 2020. С. 12 – 20.
31. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія. URL: https://pidru4niki.com/16990923/psihologiya/vikova_psihologiya
32. Сватенкова Т.І. Мотиваційний потенціал підлітка у період дистанційного навчання. *Збірник наукових праць*. 2021. №36 (2). URL: <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2021.3613>
33. Сидоренко М.П. Електронні засоби навчання як інструмент підвищення інтересу учнів до історії. Дніпро: Видавництво "Університетська книга", 2018. С. 12 – 18.

34. Соловійова Т.І. Використання інтерактивних дошок у процесі дистанційного навчання історії. Одеса: Видавництво "Південна освіта", 2020. С. 10 – 12.
35. Солошенко А. Адаптація першокурсників до вивчення математичних дисциплін у ВНЗ. *Фізико-математична освіта (ФМО)*. 2016. № 1(7). URL: <http://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/2243/1/Soloshenko%20Alona.pdf>
36. Стягунова О.О. Форми організації та методи активізації самостійної роботи студентів. *Вісник Луганського національного педагогічного університету ім. Тараса Шевченка*. 2016. № 4 (99). С. 269–277.
37. Ткаченко О.С. Розвиток компетентнісного підходу у викладанні історії через дистанційні технології. Одеса: Видавництво "Одеський університет". 2017. С. 14 – 25.
38. Тоболін В. Вивчення життя і діяльності історичних осіб через використання схем-портретів. *Історія в школах України*. 2019. № 1. С. 25-27.
39. Торубара О. М. Мотиваційна сфера особистості сучасного студента: фактори та умови формування в процесі професійного становлення. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка*. 2017. Вип. 45. С. 371-376. URL: http://catalog.library.tnpu.edu.ua:8080/library/DocDescription?doc_id=410069
40. Університетське дослідження unidos-13*: опитування першокурсників в КНУ імені Тараса Шевченка. 2017. Вересень. URL: http://unidos.univ.kiev.ua/sites/default/files/files/reliz_13_1k.pdf
41. Шевченко М.Ф. "Адаптація традиційних уроків історії до формату онлайн-навчання". Харків: Видавництво "Освітні технології", 2019. С. 12 – 20.
42. Bishop-Clark C, Dietz-Uhler B. Forming on-Line Impressions: A Class Exercise. *Journal of Educational Technology Systems*. 2003. 31(3). P. 251-260. URL: 10.2190/2Q2U-1BNN-4HKP-KFX5

43. Dietz-Uhler B, Fisher A, Han A. Designing Online Courses to Promote Student Retention. *Journal of Educational Technology Systems*. 2017. 36(1). P. 105-112. URL: 10.2190/ET.36.1.g
44. Dietz-Uhler B., Bishop-Clark C. The Psychology of computer-mediated communication: Four classroom activities. *Psychology Learning and Teaching*. P.25-31. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.2304/plat.2022.2.1.25>

ДОДАТКИ

Додаток А

Опитувальник «Мотивація навчальної діяльності: рівні і типи»

І. Домбровської

Інструкція: «Прочитайте (або послухайте) 30 висловлювань і оцініть, наскільки регулярно вони відповідають вам за наступною шкалою: 4 – завжди 3 – майже завжди 2 – іноді 1 – дуже рідко 0 – ніколи У бланку відповідей поруч з номером питання встановіть свою оцінку, яка відповідає тому, наскільки судження підходить вам.

Мотивувальний матеріал:

1. Мені подобається дізнаватися нові факти.
2. Мені подобається самому шукати і знаходити нові знання.
3. Мені подобається займатися розвитком свого світогляду.
4. Я вчусь, так як повинен вчитися для отримання професії.
5. Я вчусь, так як хочу домогтися поваги в суспільстві.
6. Я вчусь, щоб бути корисним іншим людям.
7. Мене цікавить, коли викладач розповідає щось невідоме мені.
8. Я читаю додаткову літературу і шукаю її в Інтернеті.
9. Я вчусь, так як прагну бути всебічно розвиненою особистістю.
10. Я вчусь, так як хочу домогтися успіху в кар'єрі.
11. Мені подобається, коли викладач розповідає наукові закономірності відомих мені явищ.
12. Я використовую різні методи для пошуку та підтвердження завдань.
13. Мені потрібно вчитися.
14. Мені приємно, коли мої відповіді на заняттях схвалюють.
15. Мене цікавить розуміння закономірностей явищ.
16. Мені потрібні знання для самовдосконалення.

17. Мені потрібно вчитися, так як освіта цінується в суспільстві.
18. Мене цікавить лише те, що було раніше невідомо для мене.
19. Я намагаюся самостійно знайти спосіб отримання потрібних мені знань.
20. Я прагну бути високоосвіченою людиною.
21. Я вчусь з почуття відповідальності за свій рівень освіченості.
22. Я вважаю, що знання важливі для загального соціального благополуччя та прогресу.

Зведена таблиця сирих даних за результатами кореляційного аналізу r-Пірсона (N = 80)

Стать	Адаптація	Само-прийняття	Прийняття інших	Емоційний комфорт	Інтернальність	Прагнення домінування	Ескапізм	Страх відторгнення	Прагнення прийняття	Домінуюче прагнення прийняття	Домінуючі йстрах відторгнення
Стать 1	0,033	0,058	0,007	0,005	-0,134	0,016	0,029	0,046	0,201	0,158	-0,059
Адаптація	1	0,252*	0,174	0,402**	0,292**	0,186	-0,344**	0,178	0,083	0,008	0,093
Само-прийняття	0,058	1	0,025	0,288**	0,299**	0,215	-0,159	-0,028	0,172	0,209	0,014
Прийняття інших	0,007	0,025	1	0,208	0,177	-0,079	-0,142	-0,029	0,075	0,036	-0,01
Емоційний комфорт	0,005	0,288**	0,208	1	0,332**	0,123	-0,059	0,088	0,201	0,037	0,004
Інтернальність	-0,134	0,292**	0,177	0,332**	1	0,233*	-0,256*	0,191	-0,001	-0,022	0,192
Прагнення домінування	0,016	0,186	-0,079	0,123	0,233*	1	-0,044	-0,108	0,043	0,197	-0,166
Ескапізм	0,029	-0,159	-0,142	-0,059	-0,256*	-0,044	1	-0,204	-0,07	0,143	-0,082
Страх відторгнення	0,046	-0,028	-0,029	0,088	0,191	-0,108	-0,204	1	-0,089	-0,509**	0,486**
Прагнення прийняття	0,201	0,172	0,075	0,201	-0,001	0,043	-0,07	-0,089	1	0,372**	-0,340**
Домінуюче прагнення прийняття	0,158	0,209	0,036	0,037	-0,022	0,197	-0,509**	-0,509**	0,372**	1	-0,367**

Продовження додатка Б

Стать	даг- дація	Само- прийня тя	Прийняття інших	Емоційни й комфорт	Ідентифіка- ція	Прагнення домінуван ня	Ескапізм	Страх відторгнен ня	Прагнен ня прийняття	Домінуюч е прагненн я прийняття	Домінуюч ий страх відторгн ення
Домінуючий йстрах відторгненн я	0,093	0,014	-0,01	0,004	0,192	-0,166	-0,082	0,486**	-0,340**	-0,367**	1
МУН Загальна шкала	-0,067	0,022	0,061	-0,042	0,2	0,183	-0,012	-0,199	0,038	0,152	-0,037
Уникання невдачі	-0,047	-0,069	-0,056	-0,064	-0,267*	-0,152	0,138	0,147	-0,083	-0,073	-0,044
Орієнтація успіх	-0,064	-0,018	0,07	-0,101	0,069	0,146	0,041	-0,225*	0	0,158	-0,118
Невизначен ий мотиваційн ийполюс	0,095	0,063	-0,032	0,141	0,109	-0,043	-0,131	0,124	0,055	-0,106	0,145
Матеріальні потреби	0,151	0,079	-0,082	0,192	0,149	0,156	-0,189	0,078	-0,009	-0,099	0,024
Потреби безпеці	-0,192	-0,007	0,082	0,111	-0,002	0,037	0,004	-0,06	-0,072	0,079	0,072
Соціальні потреби	-0,033	-0,068	-0,175	-0,102	0,008	-0,077	0,135	-0,168	-0,111	0,013	-0,053
Потреби у визнанні	0,240 *	-0,075	0,214	0,01	0,04	0,12	0,061	0,123	0,274*	0,021	-0,098

Продовження додатку Б

Потребив самовираженні	0,221*	0,343*	0,051	-0,041	-0,274*	-0,17	-0,21	0,185	0,002	-0,084	-0,003	0,046
Стать	Адаптація	Само-прийняття	Прийняття інших	Емоційний комфорт	Інтернальність	Прагнення домінування	Ескапізм	Страх відвернення	Прагнення прийняття	Домінуюче прагнення прийняття	Домінуючий страх відвернення	
Домінують матеріальні потреби	0,049	0,08	-0,047	-0,231*	0,163	0,244*	-0,207	0,048	-0,027	-0,078	-0,035	
Домінують потреби в безпеці	0,058	-0,091	0,038	0,012	-0,107	0,058	0,144	-0,18	-0,034	0,239*	-0,055	
Домінують соціальні потреби	0,039	-0,043	-0,05	0,035	0,169	0,037	-0,068	-0,055	-0,038	0,029	-0,164	
Домінують потреби у визнанні	0,252	0,055	0,256*	0,012	0,077	0,111	-0,001	-0,035	0,228*	0,239*	-0,055	
Домінують потреби у самовираженні	0,185	0,241*	-0,09	-0,225*	-0,211	0,314**	0,187	0,102	-0,059	-0,203	0,174	
Пізнавальні мотиви	0,043	0,062	0,039	-0,008	-0,017	-0,145	-0,037	-0,066	0,111	0,005	-0,115	
Соціальні мотиви	0,054	0,262*	0,129	0,118	0,034	-0,062	0,037	-0,101	-0,008	0,035	0,049	

Закінчення додатку Б

Домінують пізнавальні мотиви	0,131	-0,066	0,025	-0,026	-0,055	0,017	-0,075	0,007	0,053	0,2	0,028	-0,092
Домінують соціальні мотиви	- 0,131	0,066	-0,025	0,026	0,055	-0,017	0,075	-0,007	-0,053	-0,2	-0,028	0,092

Зведена таблиця сирих даних за результатами кореляційного аналізу r-Пірсона (N = 80)

	МУН Загальна шкала	Уникання невдачі	Орієнтація на успіх	Невизначений мотиваційний полюс	Матеріальні потреби	Потреб ив безпеці	Соціальні потреби	Потреби у визнанні	Потреби в самовираже нні
Стать	0,033	0	0,115	-0,112	-0,04	0,125	-0,059	0,240*	-0,221*
Адаптація	-0,067	-0,047	-0,064	0,095	0,151	-0,192	-0,033	0,028	-0,151
Само- прийняття	0,022	-0,069	-0,018	0,063	0,079	-0,007	-0,068	-0,075	0,051
Прийняття інших	0,061	-0,056	0,07	-0,032	-0,082	0,082	-0,175	0,214	-0,041
Емоційний комфорт	-0,042	-0,064	-0,101	0,141	0,192	0,111	-0,102	0,01	-0,274*
Терпаль-ність	0,2	-0,267*	0,069	0,109	0,149	-0,002	0,008	0,04	-0,17
Прагнення домінування	0,183	-0,152	0,146	-0,043	0,156	0,037	-0,077	0,12	-0,21
Ескапізм	-0,012	0,138	0,041	-0,131	-0,189	0,004	0,135	0,061	0,185
Страх відторгнення	-0,199	0,147	-0,225*	0,124	0,078	-0,06	-0,168	0,123	0,002
Прагнення прийняття	0,038	-0,083	0	0,055	-0,009	-0,072	-0,111	0,274*	-0,084
Домінуюче прагнення прийняття	0,152	-0,073	0,158	-0,106	-0,099	0,079	0,013	0,021	-0,003

Продовження додатку В

	Мун Загальна шкала	Уникання невдачі	Орієнтація на успіх	Невизначений мотиваційний полюс	Матеріальні потреби	Потреби в безпеці	Соціальні потреби	Потреби у визнанні	Потреби в самовираженні
Домінуючий страх відторгнення	-0,037	-0,044	-0,118	0,145	0,024	0,072	-0,053	-0,098	0,046
Мун Загальна шкала	1	-0,666**	0,807**	-0,350**	0,012	-0,147	0,094	-0,08	0,101
Уникання невдачі	-0,666**	1	-0,309**	-0,360**	-0,207	-0,006	0,024	0,129	0,086
Орієнтація на успіх	0,807**	-0,309**	1	-0,777**	-0,143	-0,164	0,148	-0,03	0,166
Невизначений мотиваційний полюс	-0,350**	-0,360**	-0,777**	1	0,197	0,165	-0,161	-0,056	-0,22
Матеріальні потреби	0,012	-0,207	-0,143	0,197	1	-0,09	-0,221*	-0,177	-0,491**
Потреби в безпеці	-0,147	-0,006	-0,164	0,165	-0,09	1	-0,325**	-0,162	-0,315**
Соціальні потреби	0,094	0,024	0,148	-0,161	-0,221*	-0,325**	1	-0,308**	-0,052
Потреби у визнанні	-0,08	0,129	-0,03	-0,056	-0,177	-0,162	-0,308**	1	-0,333**
Потреби в самовираженні	0,101	0,086	0,166	-0,22	-0,491**	-0,315**	-0,052	-0,333**	1

Закінчення додатку В

	МУН Загальна шкала	Уникання невдачі	Орієнтація на успіх	Невизначений мотиваційний полос	Матеріальні потреби	Потреби в безпеці	Соціальні потреби	Потреби у визнанні	Потреби в самовираженні
Домінують матеріальні потреби	-0,062	-0,204	-0,196	0,227	0,701**	0,004	-0,027	-0,132	-0,486**
Домінують потреби в безпеці	-0,076	0,036	-0,039	0,014	-0,141	0,582**	-0,039	-0,026	-0,278*
Домінують соціальні потреби	0,01	0,036	0,058	-0,081	0,026	-0,091	0,392**	-0,059	-0,201
Домінують потреби у визнанні	-0,119	0,179	-0,039	-0,081	-0,133	0,08	-0,305**	0,641**	-0,257*
Домінують потреби у самовираженні	0,15	0,038	0,174	-0,196	-0,458**	-0,305**	-0,002	-0,183	0,798**
Пізнавальні мотиви	-0,019	0,049	0,115	-0,145	0,005	-0,085	-0,05	0,184	-0,056
Соціальні мотиви	-0,042	-0,008	-0,065	0,069	0,037	-0,115	0,103	0,084	-0,093
Домінують пізнавальні мотиви	-0,004	0,101	0,185	-0,249*	-0,095	-0,011	-0,022	0,059	0,059
Домінують соціальні мотиви	0,004	-0,101	-0,185	0,249*	0,095	0,011	0,022	-0,059	-0,059

Зведена таблиця сирих даних за результатами кореляційного аналізу г-Пірсона (N = 80)

	Домінують матеріальні потреби	Домінують потреби в безпеці	Домінують потреби в соціальні потреби	Домінують потреби у визнанні	Домінують потреби у самовираженні	Пізнавальні мотиви	Соціальні мотиви	Домінують пізнавальні мотиви	Домінують соціальні мотиви
Стать	0,049	0,058	-0,039	0,202	-0,185	0,043	-0,054	0,131	-0,131
Адаптація	0,137	-0,091	-0,043	0,055	-0,241*	0,062	0,262*	-0,066	0,066
Само-прийняття	0,08	-0,062	-0,092	0,006	0,011	0,071	0,129	0,025	-0,025
Прийняття інших	-0,047	0,038	-0,05	0,256*	-0,09	0,039	0,219	-0,026	0,026
Емоційний комфорт	0,202	0,012	0,035	0,012	-0,225*	-0,008	0,118	-0,055	0,055
Інтернальність	0,163	-0,107	0,169	0,077	-0,211	-0,017	0,034	0,017	-0,017
Прагнення домінування	0,244*	0,058	0,037	0,111	0,314**	-0,145	-0,062	-0,075	0,075
Ескапізм	-0,207	0,144	-0,068	-0,001	0,187	-0,037	0,037	0,007	-0,007
Страх відторгнення	0,048	-0,18	-0,055	-0,035	0,102	-0,066	-0,101	0,053	-0,053
Прагнення прийняття	-0,027	-0,034	-0,038	0,228*	-0,059	0,111	-0,008	0,2	-0,2
Домінуюче прагнення прийняття	-0,078	0,239*	0,029	0,239*	-0,203	0,005	0,035	0,028	-0,028
Домінуючий страх відторгнення	-0,035	-0,055	-0,164	-0,055	0,174	-0,115	0,049	-0,092	0,092

Продовження додатка Г

	Домінують матеріальні потреби	Домінують потреби в безпеці	Домінують соціальні потреби	Домінують потреби у визнанні	Домінують потреби у самовираженні	Пізнавальні мотиви	Соціальні мотиви	Домінують пізнавальні мотиви	Домінують соціальні мотиви
МУН	-0,062	-0,076	0,01	-0,119	0,15	-0,019	-0,042	-0,004	0,004
Загальна шкала									
Уникання невдачі	-0,204	0,036	0,036	0,179	0,038	0,049	-0,008	0,101	-0,101
Орієнтація на успіх	-0,196	-0,039	0,058	-0,039	0,174	0,115	-0,065	0,185	-0,185
Невизначений мотивційний полюс	0,227	0,014	-0,081	-0,081	-0,196	-0,145	0,069	-0,209	0,209
Матеріальні потреби	0,701**	-0,141	0,026	-0,133	-0,458**	0,005	0,037	-0,095	0,095
Потреби в безпеці	0,004	0,582**	-0,091	0,08	-0,305**	-0,085	-0,115	-0,011	0,011
Соціальні потреби	-0,027	-0,039	0,392**	-0,305**	-0,002	-0,05	0,103	-0,022	0,022
Потреби у визнанні	-0,132	-0,026	-0,059	0,641**	-0,185	0,184	0,084	0,059	-0,059
Потреби в самовираженні	-0,486**	-2,78*	-0,201	-0,257*	0,798**	-0,056	-0,093	0,059	-0,059
Домінують матеріальні потреби	1	-0,153	-0,153	-0,153	-0,596**	-0,004	0,127	-0,01	0,01

Закінчення додатка Г

	Домінують матеріальні потреби	Домінують потреби в безпеці	Домінують соціальні потреби	Домінують потреби у визнанні	Домінують потреби у самовираженні	Пізнавальні мотиви	Соціальні мотиви	Домінують пізнавальні мотиви	Домінують соціальні мотиви
Домінують потреби в безпеці	-0,153	-0,081	-0,081	-0,081	-0,315**	-0,001	-0,072	-0,005	0,005
Домінують соціальні потреби	-0,153	-0,081	-0,081	-0,081	-0,315**	0,149	0,05	-0,005	0,005
Домінують потреби у визнанні	-0,153	-0,081	-0,081	-0,081	-0,315**	0,138	-0,021	0,096	-0,096
Домінують потреби у самовираженні	-0,596**	-0,315**	-0,315**	-0,315**	-0,148	-0,148	-0,084	-0,038	0,038
Пізнавальні мотиви	-0,004	-0,001	0,149	0,138	-0,148	1	0,173	0,653**	-0,653**
Соціальні мотиви	0,127	-0,072	0,05	-0,021	-0,084	0,173	1	-0,331**	0,331**
Домінують пізнавальні мотиви	-0,01	-0,005	-0,005	0,096	-0,038	0,653**	-0,331**	1	-1,000**
Домінують соціальні мотиви	0,01	0,005	0,005	-0,096	0,038	-0,653**	0,331**	-1,000**	1

Порівняння описових статистик за результатами експериментальної групи до та після проведення тренінгу

Шкали	До проведення тренінгу					Після проведення тренінгу				
	Середнє знач., μ	Медіана, m_e	Мода, M_o	Мін. знач.	Макс. знач.	Середнє знач., μ	Медіана, m_e	Мода, M_o	Мін. знач.	Макс. знач.
Адаптація	48,7	47,5	49	42	61	50,4	50,5	47 ¹	43	63
Само-прийняття	59,35	61	58 ¹	33	77	58,3	59,5	62	38	74
Прийняття інших	53	54,5	62	30	66	53,5	53	51	39	65
Емоційний комфорт	50,15	50	49	35	61	51,75	51,5	59	38	64
Інтернальність	64,7	64,5	63	52	73	63,65	63,5	62	55	72
Прагнення домінування	58,3	60	62	39	72	56,55	57	54 ¹	42	65
МУН загальна шкала	12,65	13,5	14 ¹	6	16	13,4	13,5	13 ¹	8	18
Пізнавальні мотиви	2,71	2,7	2,67	1,07	3,8	2,62	2,7	2,13 ¹	1,33	3,93
Соціальні мотиви	1,85	1,74	1,13	1,13	3	1,97	1,93	1,2 ¹	1,2	3,07
Примітка.	¹ Вказано найменше значення моди									

Порівняння описових статистик за результатами контрольної групи до та після формувального етапу дослідження

Шкали	До формувального етапу дослідження					Після формувального етапу дослідження				
	Середнє знач., μ	Медіана, m_e	Мода, M_o	Мін. знач.	Макс. знач.	Середнє знач., μ	Медіана, m_e	Мода, M_o	Мін. знач.	Макс. знач.
Адаптація	48,6	48	48	41	66	48,65	47,5	50	40	65
Само-прийняття	58,85	60	49 ¹	45	71	58,3	60	51 ¹	45	70
Прийняття інших	55,2	57	57 ¹	41	66	55,55	57	57	42	69
Емоційний комфорт	48,4	46	46	37	68	49	48	43 ¹	40	61
Інтернальність	62,45	63,50	59	50	73	62,1	62	67	50	74
Прагнення домінування	57,55	60	63	43	63	56,45	57	48 ¹	47	68
МУН загальна шкала	12,9	13,50	16	6	17	13,1	14,5	12 ¹	6	17
Пізнавальні мотиви	2,45	2,74	2,8 ¹	0,87	3,53	2,47	2,55	1,47 ¹	0,93	5,33
Соціальні мотиви	2,17	2,20	1,27	1,13	3,4	2,23	2,34	1,13 ¹	0,93	3,67
Примітка.	¹ . Вказано найменше значення моди									

**Аналіз результатів контрольної групи за допомогою t-критерію Стьюдента
(пошук значущих відмінностей між вибірками)**

Методики	Шкали	t-критерій	Значущість	Різниця середніх значень
«Соціально-психологічна адаптація (СПА)»	Адаптація	-0,11	0,914	-0,05
	Само-прийняття	1,238	0,231	0,55
	Прийняття інших	-0,801	0,433	-0,35
	Емоційний комфорт	-0,751	0,462	-0,6
	Інтернальність	0,522	0,607	0,35
	Прагнення домінування	1,548	0,138	1,1
«Мотивація успіху і боязнь невдачі (МУН)»	МУН загальна шкала	-0,677	0,507	-0,2
«Мотивація навчальної діяльності: рівні і типи»	Пізнавальні мотиви	-0,147	0,885	-0,0165
	Соціальні мотиви	-1,366	0,188	-0,0595